محسن

د قرآني زده کړې او پوهنې لړۍ

۱۱۲

محسن تفسیر

له قرآنه يو څرک

Ketabton.com

۱۱۲ـ د «اخلاص» سورة

ژباړه او څېړنه :

احمد حسين «عنايت»

ketabton.com - The Digital Library

د اخلاص سورة تشريح
ژباړه او څېړنه:
احمد حسين عنايت

بسم الله الرحمن الرحيم

د لوراند او لورين الله په نامه

سورةالاخلاص

د اخلاص سورة (۱۱۲)

سريزه: د «اخلاص» سورت مکي دی (۴) آيتونه يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی د «الناس» له سورة څخه وروسته نازل شوی دی. البته د «سير تحول قرآن» کتاب د محاسبو له مخې دا سورة د بعثت په لومړي کال کې د شپږو سورتونو د پيل له آيتونو څخه وروسته نازل شو ی دی نو په دې حساب کې د نزول نمبر يې (۷) دی، او د بعثت په لومړي کال کې نازل شوی دی. ددې سورة نوم «اخلاص» دی؛ اخلاص يعنې پاکول او خالصول: نو اخلاص يوازې ددې سورت نوم نه بلکې د مضمون او منځپانګې عنوان يې هم دی ځکه چې په دې کې خالص توحيد بيان شوی دی. د قران مجيد په نورو ډېريو سورتونو کې يې د نوم په توګه هاغه لفظ غوره کړی دی چې په هماغه سورة کې راغلی وي خو په دې سورة کې د اخلاص لفظ هيڅ نه دی راغلی، دې ته دا نوم د معنا له لحاظه ورکړل شوی دی، نو که هر وګړی پرې پوه شي او ايمان راوړي له شرکه به نجات ومومي.

نو د قل هوالله... سورة له دې ليده اخلاص نومول شوی دی چې له هر ډول شرک، ريا او نفاق څخه د خالص کېدلو لار ښيئ، سربېره پر دې نور نومونه هم لري: يو نوم يې توحيد دی او له دې نظره توحيد نومول شوی دی چې د توحيد جامع اصول بيانوي. د هغه بل نوم «الاساس» دی او هغه يې له دې لامله سورة «الاساس» ګڼلی چې د هستۍ د اساس نشئت نيول د احديت له اسمونو او صفتونو څخه څرګندوي او بالاخره هغه ته يې «نسبة الرب» ويلی چې د شرک اصلي غوټه پرانيزي هغه چې د «رب» نقش ته له آګاهانه ايمان پرته او له خالق سره د مخلوق د اړيکې له طريقه په انحراف کې ده.

ketabton.com - The Digital Library

ددې سورت د نزول د زماني او ځای په اړه هم لکه د نورو ډېریو سورتونو په خپر د مفسرینو تر منځ اختلاف دی چې ځینې دا سورت مکې ګڼي او ځینې یې مدني ګڼي. او دا اختلاف د هاغو روایتونو پر بنا دی چې ددې سورت د نزول د سبب په اړه نقل شوي دي چې دا روایتونه په مختلفو تفسیرونو کې راغلي دي چون واضح او ثابت نه دي بیا ذکرول یې اړین نه دي، خو د یوې خبرې یادونه اړینه بولم هغه دا چې ددې سورت د توحیدي اهمیت په نظر کې نېولو سره حضرت رسول اکرم په مختلفو وختونو او موقعیتونو کې مختلفو خلکو ته بار بار دا سورت تلاوت کړی دی نو هر چا چې هره واقعه نقل کړې دا سورت یې د هماغې زماني له واقعې او مکان سره سم نازل شوی ګڼلی دی.

خو سمه خبره داده چې دا سورة لکه څنګه چې په پیل کې وویل شول مکي دی له دې سره سره د سورة په مضمون کې له غور کولو سره هم دا محسوسېږي چې دا سورت هم د مکې د ابتدایي دور له نازل شوو سورتونو څخه دی هغه مهال چې د الله تعالی د ذات او صفتونو په اړه د قرآن مفصل آیتونه لا نازل شوي نه ول، او د «الی الله» پر لور د «رسول الله(ص)» د بلنې په اړه چې خلکو واورېدل هغوی دا معلومول غوښتل او پوښتل چې آخر ستا هاغه رب څه راز دی؟ چې د هغه بندګی او عبادت ته خلک بولې. نو هغوی ته د پوښتنو ځواب او د الله د وحدانیت د وضاحت لپاره دا سورة نازل شوی دی. په ابتدایي دور کې ددې سورة د نازلېدو یو ثبوت دا هم دی چې په مکه کې د حضرت بلال څښتن یا آقا «امیه بن خلف» چې کله هغه په ګرمه سوزوونکې شګه څملولی وو او پر سینه یې ورته ستره ډبره ایښې وه نو هغه اَحَدٌ اَحَدٌ چیغې وهلې، چې دا د احد لفظ له همدې سورته اخېستل شوی وو.

له مخکیني سورة سره اړیکه او د سورة د منځپانګې چوړلیځ:

څلور سورتونه: کافرون، اخلاص، فلق او ناس چې د قرآن په پای کې ځای پر ځای شوي او ټول د امر له فعل، [«قل»] سره پیل کېږي، یوه مرتبطه او

ketabton.com - The Digital Library

منسجمه ټولګه تشکيلوي چې په عين استقلال او بېلتون کې، يو تر بله ظريف اتصال او پيوستون هم لري. البته د کافرون سورة [ددې ټولګې لومړی سورة] او د اخلاص سورة ترمنځ، د نصر او تبت سورتونه واقع دي چې ددې څلورو سورتونو په ظاهري اتصال کې يې خنډ رامنځته کړی دی، خو که د پورته نومړو سورتونو منځپانګې ته پاملرنه وکړو، کولی شو ددوی تر منځ معنوي مشترک پيوند او اړک ومومو. په دې منځ کې د نصر او تبت دوو سورتونو د تبصرې او «معترضه جملې» عنوان موندلی چې د پرانتز په بڼه ددې دوو سورتونو تر منځ پرانستل شوی دی، له يو لورې د پيغمبر او مؤمنينو نهائی سرليک او د هڅو پايله او بلې لور ته د کافرانو سرانجام څرګندوي. ددې توضيح؛ چې د «نصر» په سورة کې له الهي مرستې او يارۍ څخه، او د مؤمنانو له برياليتوبه او د خدای دين ته د خلکو له پوځ پوځ داخلېدلو څخه، د نهائي پايلې په عنوان، خبر ورکوي او د «تبت» په سورة کې د ابولهب په څېر د اورلګاندو لاسونو له لنډېدو او د کفر په لارليکه د کارول شوي ځواک له بې نتيجې پاتې کېدلو څخه څرګندونه کوي. په دې ترتيب پوهېدل کېږي او په څرګنده توګه برېښي چې ولې ددې دوو سورتونو تر منځ راغلي دي. ددې ټولګې سورتونه چې يو يې د کافرانو جبهې ته مخاطب دی [قل يا ايها الکافرون...] او بل د مؤمنانو جبهه [قل هو الله احد] مخاطب کوي، چې په دې توګه د دواړو جبهو نهائي مقصد او پايله څرګنده شوې ده. پر دې بنا داسې برېښي چې د اخلاص سورة په واقعيت کې د کافرون سورة منطقي ادامه، غزونه او طبيعي دنباله ګڼل کېږي. له دې توپير سره چې د کافرون په سورة کې يې له سلبي اړخ او منفي دريځه په عبادت کې د هغوی له کړېدني او انحراف سره ټکر کړی او «شرک» يې تر يرغل لاندې نيولی دی، [قل يا ايها الکافرون لااعبد ما تعبدون]، او د اخلاص سورة له ايجابي اړخ او مثبت دريځه د ژغور او نجات لار څرګندوي او په عبادت کې توحيد مطرح کوي [قل هو الله احد ...]. نو سربېره پر هاغې روښانه اړيکې چې دا سورت يې له کافرون سورة او د خپل

ketabton.com - The Digital Library

چاپېریال له پاتې سورتونو سره لري، د تبت له سورة سره هم چې له دې مخکې واقع دی، په یوه لیکه کې واقع دی، په داسې ډول چې اصولي دریځونه او خالص توحیدي موازین او اندولونه یې، چې د ابولهبي تبلیغاتو او چټیاتو د ځواب په توګه ګڼل کېږي او د مشرکینو د هڅو په مقابل کې د مؤحدینو د مقابلې روش او طریقه څرګندوي. مرحوم طالقاني(ره) ددې دواړو سورتونو په اړه لیکي: دا د توحید او اخلاص جامع او خالص اعلام ـ «قل هو الله احد»، چې د نصر او تبّت له سورتونو وروسته په قرآن کې راغلی، ښایي دې واقعیت ته اشاره ولري چې د عامو خلکو لپاره، د زده کړې او باور موندلو مساعد چاپېریال او داسې عالي توحید ته ایمان، له دلیلونو او برهانونو او پیلیزې روزنې او د پرانېستې فکري چاپیریال له منځته راوړو وروسته برابرېږي «قل یا ایها الکافرون»، او دا چاپیریال د توحید د بلونکو تر بریالیتوب «اذا جاء نصرالله والفتح ...»، او همدا راز د اورلګاندو لاسونو تر لنډېدو او غوڅېدو وروسته رامنځته کېږي. «تبت یدا ابی لهب».

کله چې حضرت رسول اکرم(ص) توحید ته بلنه پیل کړه د هغه مهال د نړۍ مذهبي تصورونه او انګېرنې د شرک پر بنسټ وې. بت نمانځونکو مشرکینو د خدای تمثالونه له لرګو، ډبرو، سرو زرو، سپینو زرو او ددې په څېر له نورو شخه جوړول ـ چې شکلونه، بڼې او جسمونه به یې درلودل الاهه او الاه چې شمېر یې زیات وو د یو خدای تر څنګ یې مختلفې دندې تر سره کولې او هغوی به د خپلو حاجتونو د لېرې کولو لپاره دې الاهو او بتانو ته مراجعه کوله د هغوی له نظره د خدایانو له نسله هرې الاهې مېړه درلود او همدا راز الاه ښځه درلوده او ددوی نسل همداسې غځېده، هغوی حتا خوراک څښاک ته هم اړتیا موندله او نمانځونکو به یې ورته دا حاجت رفع کاوه. د مشرکینو یو ستر شمېر لکه هندوان په دې عقیده ول چې خدای تعالی په انساني بڼه ظهور کوي او ځېنې خلک ځانته د اوتاد او اوتار په توګه غوره کوي او خدای د هغوی په بڼه د اصلاح لپاره ځمکې ته راځي. عیسویانو که څه هم په یو خدای

ketabton.com - The Digital Library

ايمان درلود خو د هغوی خدای هم لږ تر لږه يو زوی خو درلود او د پلار او زوی تر څنگه روح القدس هم په خدايي کې برخمن وو، او د تثليث عقيده يې رامنځته کړې ده. حتا د خدای مور هم وه او خوېندې يې هم درلوده. يهوديانو هم د يو خدای د منلو دعوه کوله، خو د هغوی خدای هم له ماديت او جسمانيت او نورو انساني صفتونو څخه خالي نه وو، هغه به قدم واهه، په انساني بڼه کې به څرگندېده، د خپل کوم بنده سره به يې غېږ هم نيوله. او د يو عدد زوی[عُزير] پلار هم وو. پر دې مذهبي ډلو سربېره مجوسيان لمر نمانځې ول او صابيان ستور نمانځې ول. په دې حالت کې چې د «الله وحده لاشريک له» بلنه خلکو ته ورکړل شوه نو د خلکو په ذهن کې ددې پوښتنې پيدا کېدل چې ولې دا ټول اربابان پرېښوول کېږي او يوازې يو رب ته بلنه ورکول کېږي، يوه طبيعي خبره ده. د قرآن مجيد دا اعجاز دی چې ددې ټولو پوښتنو په مقابل کې يې په څو لفظونو کې د ځواب په ورکولو سره د توحيد داسې څرگند تصور وړاندې کړی چې ټول مشرکانه تصورونه او انگېرنې له منځه وړي او د هغه له ذات سره د مخلوقاتو په صفتونو کې د هيڅ کوم صفت د ککړتيا ځای نه پاتې کېږي.

د سورت متن او د لُغتونو ترجمه:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿۲﴾ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ ﴿۳﴾ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿۴﴾		أَحَدٌ = يو، يوازينی ـ الصَّمَدُ = ډک، بشپړ، مکمل، له خلل پرته، ناړمن، بې نياز چې نور ورته نياز او اړتيا لري، د نورو د اړتياو پوره کوونکی ـ لَمْ يَلِدْ = [چا ترې] زوکړه نه ده کړې، [څوک يې] نه دی زېږولی، څوک ترې تجزيه شوی نه دی، کومه ټوټه ترې بېله شوې نه ده ـ لَمْ يُولَدْ = [له چا] زېږېدلی نه دی، [له چا يې] زوکړه نه ده کړې، له چا تجزيه شوی نه دی، له چا رابېل شوی نه دی ـ لَمْ يَكُنْ ... أَحَدٌ = نه شته ... هيڅوک، نه دی ... يوڅوک، كُفُوًا = سيال، برابر، ساری، مثل، مل، شريک، جوړه، غبرگولی.

ketabton.com - The Digital Library

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾

ووایه،(۱) «هغه»(۲) [هماغه] یوازې یو(۳) الله(۴) دی

اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿۲﴾

[هماغه] الله چې صمد(۵) دی [بشپړ بې نیازه دی] [= په بشپړه توګه نااړمن دی او د مخلوق ورته اړتیا ده، او مطلوب او مقصود یې دی].

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿۳﴾

نه یې [څوک] زېږولی، او نه [له چا] زېږېدلی،(٦) [= له کوم څیزه راوتلی نه دی او تولیدوونکی او توته کېدونکی نه دی].

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿۴﴾

او نه د هغه لپاره کوم سیال [او ساری] شته.(۷)

قُلْ	هُوَ	اللَّهُ	أَحَدٌ	اللَّهُ	الصَّمَدُ	لَمْ يَلِدْ
ووایه	هغه	الله	[یوازې] یو	خدای، الله	بې نیاز، ناړمن	نه یې [څوک] زېږولی

وَلَمْ يُولَدْ	وَلَمْ يَكُنْ	لَهُ	كُفُوًا	أَحَدٌ
او نه [له چا] زېږېدلی	او نه .. شته	هغه لپاره	سیال، برابر، ساری	کوم [یو] څوک

د سورت د مفرداتو لنډه تشریح:

۱ ـ د «قل» [ووایه] فرمان، له زماني او د نزول د ترتیب له لیده، د پیغام ابلاغولو لپاره لومړنی فرمان دی چې د بعثت په لومړي کال په مکه کې پیغمبر ته نازل شوی دی. او له هغې وروسته د «قُل» فعل ۵۲۸ ځله نور په قرآن کې تکرار شوی دی خو په هیڅ یو له هاغو لنډو آیتونو کې چې له دې سورة مخکې نازل شوي دي داسې فرمان نه دی راغلی. دا فرمان له یو لوري پخپله پیغمبر ته، د توحید حقیقت ته د رسېدو، پوهېدو، درک کولو او تلقین لپاره دی، له بل لوري، هاغو خلکو ته چې په شرک ککړ دي او د خدای تعالی له توحیده غافل دي، هغوی ته په نظر او عمل کې، په زړوره او شجاعانه توګه د توحیدي دریځونو څرګندونه او اعلام دی.

ketabton.com - The Digital Library

۲ ـ معشوق او متعالي مطلق معبود او د ټولو ارزښتونو او ښکلاو جامع او ټوليز [ذوالجلال والاکرام] ته د نمانځنې او پرستش احساس، د انساني نسل د پيدايښت لـه هماغـه پيلـه او ځمکې ته له هبوط سره، د آدمي په فطرت کـې اېښـوول شـوی دی. د «هـو» نـوم چـې همدغې مطلقې هستۍ او د جهان پنځګر [حيّ او قيّوم] ته اشاره ده، د آدمي پـه ضـمير کې پټه او مرموزه ورکه شوې نښه ده چې د هغې سراغ په ډېره او لرګي، ډول ډول الاهـه ګانو او «ارباب متفرقون» او ايزمونو او راز راز ايډيالوژيو کـې لټـوي او همـدا راز ملـول، سرګردانه او حيران ورپسې دي. دا ورک شوی هماغه دی چـې د مولـوي مثنـوي ددغـه بېلتون څخه د شکايت له حکايت سره پيل شوې ده:

بشنو از نی چون حکايت می کند — از جدايی ها شکايت می کند
کز نَيستان تا مرا ببُريده اند — از نفيرم مرد و زن ناليده اند
سينه خواهم شرحه شرحه از فراق — تا بگويم شرح درد اشتياق
هر کسي کو دور ماند از اصل خويش — باز جويد روزگار وصل خويش

د «هو» ضمير چې د هاغه مطلق خير او کمال او د هر حيات او حرکت د سرچېنې په وصف او ستاينه کې په قرآن کې راغلی دی، له هر فکر او خيال، انګېرنې، وهم او ګومان او صورت او تصوير، بنې او انځوره چې د انسان اند او فکر جوړ کړي دي آزاد دی، يوازې يوه اشاره ده همغه ته، چې د يو مطلق ګرا او بې نهايت غوښتونکي انسان مطلوب او مقصود دی، او خدای تعالی له خپله روحه په هغه کې پُو کړی او فطرت يې تل هغه بې نومه او بې نښانه، چې د تشبيه او تجزيې او ترکيب او تصوير وړ او قابل نه دی، لټوي او هغه ته اشاره کوي. د شيطان او شرک نقش په همدې کې دی چې د هغه بېساري او لا شريک لپاره شريک، او شبيه وګوماري او تکثير او تعدد ته يې ورسوي.

عجيبه دا چې د «قل» فرمان، نه يوازې دا چې پيغمبر ته د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې صادر شوی دی، بلکې د «هُوَ» د اشارې نـوم او د «اللـه» جلالـه نـوم هـم د آيتونـو د نزول د زماني ترتيب له نظره، له نورو سورتونو څخه مخکـې پـه همـدې سـورت يعنـې د توحيد په سورة کې راغلی دی. دا سمه ده چې له دې سورة څخه مخکـې، پـر پيغمبـر د وحی ٦ لنډ پيغامونه نازل شوي دي : د علق سورة ۵ لومړني آيتونه [علـق ۱ (۹٦:۱) تـر ۵]، د مـدثر سـورة د پيـل ۷ آيتونـه [۱ (۷۴:۱) تـر۷]، د عصـر سـورة د پيـل ۲ آيتونـه [عصـر ۱ (۱۰۳:۱) او ۲]، د ذاريات ٦ لومړني آيتونه [ذاريات ۱(۵۱:۱) تر ٦]، د تکاثر د پيـل ۲ آيتونـه [تکاثر ۱(۱۰۲:۱) او ۲] او د طور سورة ۸ لومړني آيتونه [طور ۱(۵۲:۱) تر ۸] ــ [د «سير تحـوّل

ketabton.com - The Digital Library

قرآن» کتاب د محاسبو د ۱۴ جدول مطابق]. خو له دې سورته په مخکينيو نازل شوو برخو کې يوازې ۴ ځله د «ربّک» نوم راغلی دی. لکه: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ... . اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» [علق ۱ (۹٦:۱) او ۳]، «وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ» [مدثر۳(۷۴:۳)] او «إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ » [طور ۷(۵۲:۷)]. پوهېږو چې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» مبارکه جمله چې د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل شوې ده، خو دا جمله يوازې يو ځل د سورة د پيل په توګه د حمد له سورة سره د بعثت په دريم کال کې [د اخلاص له سورة څخه دوه کاله وروسته] نازله شوې ده او له هغې وروسته د هر سورة په پيل کې ايښوول شوې ده.

په زړه پورې دا چې د «هُوَ» اشاره نوم که د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې راغلی دی، د آخرين ځل لپاره د بقره سورة په ۲۵۵ آية (۲:۲۵۵) کې، چې د «آيةالکرسی» په نامه مشهور دی، او د پيغمبر د رسالت په وروستيو مياشتو کې نازل شوی دی: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ»، راغلی دی. د اخلاص په سورة کې د «هُوَ» اشاره د «اَللّهُ الصَّمَد» له نوم سره پيل کېږي، او د بقره په سورة کې د هغه صمدانيَت د «حَیّ او قَيّوم» او «علی او عظيم» له نومونو سره تفصيل ورکول کېږي.

سره ددې چې د «هُوَ» ضمير په قرآن کې راز راز مراجعو ته ورګرځي، خو که په ځانګړې توګه هاغه موردونه چې دا مرجع خدای ته ورګرځي [په: «هُوَ، لَهُوَ، فَهُوَ، وَهُوَ» ـ کې] وګڼو، شمېر يې ۲۹۰ ته رسېږي.

۳ ـ «اله» هر يو معبود ته ويل کېږي، خو له معرفه الف او لام سره، «الله» پر يوازې يو بېساري او لاشريک معبود دلالت کوي. د «الله» جلاله نوم [د سورتونو د بسم الله .. له ګڼلو سره او ۵ ځله د اللّهُم له تکرار سره] په ټوله کې ۲۸۱٦ ځله په قرآن کې تکرار شوی دی چې د عددونو جمع يې د لمانځه له رکعتونو سره مساوي ده [۲+ ۸ + ۱+٦= ۱۷]. دا شمېر نه يوازې د خدای تعالی د پاتې نيکو نومونو څخه په قرآن کې، چې په واقعيت کې د «الله» صفتونه ګڼل کېږي، ډېر دي، بلکې هيڅ يوه کليمه په دومره شمېر په قرآن کې تکرار شوې نه ده. له دې وروسته، له زيات واټن سره د «قال» کليمې مشتقات دي [۱۷۲۱ ځلې] او له دې وروسته، د رب نوم [۱۰۰۰ ځلې: د رَبَّ له ريښې ۹۸۰ ځلې، او د رَبَوَ له ريښې ۲۰ ځلې].

۴ ـ له ۷۵ موردونو څخه چې د «احد» صفت [په معرفه او نکره بڼه او له مختلفو ضميرونو سره] په قرآن کې تکرار شوی دی، يوازې په همدې يو آيت کې دی چې دا عنوان د

ketabton.com - The Digital Library

«الله» لپاره کارول شوی دی. ددې پر ځای، د «واحد» [یا واحداً] عنوان ۲۱ ځلې د خدای په وصف کې راغلی دی.

لکه: «... إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [انعام ۱۹ (٦:١٩)]، «... وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [مائده۷۳ (۵:۷۳)]، « وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [بقره ١٦٣ (٢:١٦٣)].

اَحَد د ډلې او د یو شمېر د مجموعې له منځه پر یوه دلالت کوي، لکه: اِذا جاءَ اَحَدَکُمُ الْمُوت [هر کله چې ستاسو له یوه مرګ راورسېد]، چې د ډلې یا د افرادو د مجموعې له منځه یو فرد ته اشاره ده. په دې آیة کې چون د باري تعالی له «ذات» څخه خبره کوي، [لکه؛ بې نیازي او نه زېږول او نه زېږېدل او بېساریتوب او د مثل نه درلودل]، نو د اَحَد کلیمه یې کارولې ده چې د هغه بېلوالی او ځپلواکي له مخلوقه څرګند کړي. خو په هاغو موردونو کې چې د «الله» په اړه د «واحد» صفت کارول شوی دی، د هغه نېکو «صفتونو» او اسمونو ته لکه: الوهیت، ربوبیّت، خالقیت او مالکیت ته اشاره کوي چې مشارکت نه مني او د ټوټه کېدو او تکثیر او ویشني وړ نه دی. که په «اَحَد» کې د خدای ذاتي توحید تر نظر لاندې دی، په «واحد» کې د هغه رفتاري او د چلن توحید څرګندوي چې په جوته توګه جزء نه لري او منفرد دی.

۵ ـ د «صمد» نوم یوازې په همدې آیت کې راغلی دی او ورپسې دوو آیتونو کې یې هغه په ساده توګه معنا کړی دی: «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ». د صمد په کلیمه کې یو ډول د ډک او ټپل شوي او ننوت نه منونکي مفهوم، [لکه کلکه او صافه ډېره،] شتون لري چې په مجازي بڼه له غیر څخه د مطلقې بې نیازۍ څرګندونه ده. په داسې حال کې چې ټول موجودات په خپل حیات او حرکت او ودې او کمال کې د نیاز او اړتیا لاس د خدای پر لور لري [رحمن ۲۹ (۵۵:۲۹)]، انسانان هم د هغه د فضل او کرم فقیران دي [فاطر۱۵ (۳۵:۱۵)]، د هغه د درشل پر لور د تګ تکل لري او له هغه پرته سترټره، موخه، مقصد او مرام نه لټوي، له دې کبله د «صمد» په کلیمه کې «د قصد کولو» او تکل مفهوم غلبه کړې ده. د هاغو روایتونو پر بنسټ چې له سترو لویانو نقل شوي دي، د خدای تعالی صمدوالی مساوي دی له: خوراک او څښاک، سترګیا او خوب، تغییر، اووښتون، ترکیب او تکثیر، ټوټه کېدو او زېږون او...څخه، نااړمنتیا او بې نیازي.

٦ ـ فطري معبود «هو» ته له اشارې وروسته، او د «الله» د جلاله نوم ذکر، چې د هغه د یوازېتوب او یووالي ښکارندوی دی، هغه مهال ددې نوم تکرار د «صمد» له جامع نوم

ketabton.com - The Digital Library

سره، چې له ايجابي اړخه د هغه مطلقه بې نيازي او له هر اړخه د هغه بې نهايت والی رسوي، دادی چې له سلبي بُعده د مشرکينو او اهل کتاب باورونه د پرښتو او انبياؤ د خدای په زوی ګڼلو کې، او هغه ته د انتساب ادعا لکه: د خدای سيوری، د خدای روح، الهي برم، فرّه ايزدي او دې ته د ورته عنوانونو لاندې مردود او ناسم ګڼي. خدای نه د ولادت او تجزيه او ترکيب او تأثير منشأ ده، او نه له څه څيزه رامنځته شوی دی. د هستۍ جهان د هغه په اراده او علم رامنځته شوی دی او پر هماغه ټيکاو دی. نه مادي موجود له هغه متولد کېږي [لکه څنګه چې ګياه له ځمکې، اوبه له چينې، مېوه له ونې او ...] او نه کوم لطيف موجود لکه روح [بشري پنځګونه حسونه او د هغوی اغېزې]، نه خوب او ستړيا پر هغه راځي، نه غم او خوښي، ويره او هيله، لوږه او تنده پرې راځي. د صمد نوم په ټولو اړخونو کې مطلق کمال په خپل ځان کې رانغاړي.

۷ ـ په وروستي سلبي تعريف کې، د «هو» په ذات او صفتونو کې چې مطلقه هستي ده او د جلالي او کمالي صفتونو ټولګه ده د هر ډول مثل او ساري نفي کوي؛ د هستۍ جهان او ټول مخلوق او پنځ پر هغه اړه او تړاو لري او ټول د هغه د رحمت په رڼا کې پر هغه پورې قائم او ټيکاو دي.

د اخلاص سورت د ټولو [۱ ـ ۴] آيتونو بشپړه تشريح:

لکه څنګه چې د مخکېني سورة په اړه مو وويل، له دې څلور قل څخه چې په قرآن کې راغلي دي، د هغوی دوه، چې لومړی يې قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ دی او دوهم يې قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، په بشپړه توګه يو د بل په مقابل کې دي. په لومړي کې فرمايي؛ کافرانو ته ووايه، او په دوهم کې، برعکس، مؤمنينو ته خطاب دی: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. ددوی دواړو په منځ کې د «نصر» او «تبّت» دوه سورتونه راغلي چې دوه داسې روشونه، کړه وړه او سرليکونه بيانوي، چې يو له بل سره مخالف دي، نو پر دې بنا په طبيعي توګه «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» د «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» پرله پسې غځونه او ادامه ده. دا سورة موږ لږ تر لږه لس ځلې په هر شپېني ورځيني لمونځ کې وايو. البته د «حمد» سورة بايد اوولس ځلې وويل شي او هيڅ نمونځ داسې نشته چې د «حمد» سورة ونلري.

ketabton.com - The Digital Library

اصطلاحاً ويل کېږي «حمد او سورة»؛ په نمانځه کې د سورة انتخاب آزاد دی او هر سورة چې مو زړه غواړي غوره کولی شئ چې له حمد څخه وروسته يې په نمانځه کې ووایاست. سُنيان يو بشپړ سورة ته مقيد نه دي او د يو سورة هره برخه چې تر اغېز لاندې يې وي، قرائت کوي او شيعيان عقيده لري چې بايد يو بشپړ سورة وويل شي. او البته لکه څنګه چې ډېری د مسلمانانو په عربي نه پوهېږي او د قرآن له آيتونو سره آشنا نه دي، نو ځکه هغوی د قرآن ډېر ساده سورتونه، چې لنډ دي او ژر پای ته رسېږي او له دوو کرښو زيات نه دي، لکه همدا «قل هو الله»، وايي. خو اړينه نه ده چې هرومرو همدا سورة وويل شي. البته د اخلاص سورة په اړه له حضرت رسول اکرم او امامانو او علمائو له قولونو ډېره زياته توصيه او سپارښتنه شوې ده.

ظاهراً له حضرت علي څخه نقل شوی دی چې فرمايلي يې دي؛ دا سورة زما دومره خوښېږي چې زړه مې غواړي هره ورځ هغه ووايم. خو دا په دې معنا نه دی چې ددې سورة لوستل اجباري دي. يوازې «حمد» دی چې بايد په هر يوه نمانځه کې وويل شي. د اخلاص سورة د قرآن مهمترين توحيدي پيغام دی. يو ډېر لنډ سورة دی، خو د قرآن جامعترين، خلاصه ترين، او مؤجزترين پيغام په خپل ځان کې لري؛ يعنې داسې برېښي چې په يوازې ځان يې د قرآن درېمه برخه، [چې توحيدي آيتونه دي] بيان کړې ده.

[قرآن په بنسټيزه توګه دريو اساسي موضوع ګانو ته پاملرنه لري توحيد، نبوت او معاد. نو ځکه توحيد د ټول قرآن دريمه برخه تشکيلوي] پر دې بنا، ډېر مهم دی چې پيغامونه يې په ښه او ژوره توګه واخلو، مونږ، معمولاً او د عادت له مخې، دا سورة په نمونځونو کې او نورو مهالونو کې وايو. انسان د هاغه څيز په اړه چې له هغه سره روږدی وي، له عادت سره سم په هغه کې فکر نه کوي. ددې سورة په اړه هم همداسې دی او چون لوستل يې مونږ ته عادت شوی دی، د هغې معناو ته په سلو کې ۹۵ کسان پاملرنه نه لري.

ketabton.com - The Digital Library

دلته غواړو ددې سورة د هر آیة د توضیح په پیل کې د هغه ساده ژباړه وړاندې کړو چې ووینو له هغې څخه څه پیغام اخیستلی شو. قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. [پیغبره] ووایه چې هغه [هو] هماغه چې په هر حال کې انسانان په هغه پسې دي، هغه چې د انسان فطرت د هغه په لټه کې دی، هغه یو «الله» دی چې «احد» دی. دا «قُلْ» په دې مفهوم دی لکه څنګه چې په «قُلْ یَا أَیُّهَا الْکَافِرُونَ» [کافرون ۱(۱۰۹:۱)] کې دی یعنې ووایه، اعلان وکړه، په څرګنده توګه ووایه؛ او داسې ووایه چې هر څوک یې واوري، او د هیڅا لپاره د بیا پوښتنې ځای پاتې نشي. او که څوک په دې اړه وروسته له دې هم بحث کوي او پوښتنې اوچتوي د پوهېدو لپاره نه بلکې وخت ضایع کوي، نو ځکه اړینه ده په داسې مهال کې ښایي څرګنده خبره وشي.

د «قل» [ووایه] فرمان، له زماني او د نزول د ترتیب له لیده، د پیغام د ابلاغولو لپاره لومړنی فرمان دی چې د بعثت په لومړي کال په مکه کې پیغمبر ته نازل شوی دی. او له هغې وروسته د «قُل» فعل ۵۲۸ ځله نور په قرآن کې تکرار شوی دی خو په هیڅ یو له هاغو لنډو آیتونو کې چې له دې سورة مخکې نازل شوي دي داسې فرمان نه دی راغلی. دا فرمان له یو لورې پخپله پیغمبر ته، د توحید حقیقت ته د رسېدو، پوهیدو، درک کولو او تلقین لپاره دی، له بل لورې، هاغو خلکو ته چې په شرک ککړ دي او د خدای تعالی له توحیده غافل دي، هغوی ته په نظر او عمل کې، په زړوره او شجاعانه توګه د توحیدي دریځونو څرګندونه او اعلام دی.

د «هو» ضمیر چې د هاغه مطلق خیر او کمال او د هر حیات او حرکت د سرچینې په وصف او ستاینه کې په قرآن کې راغلی دی، له هر فکر او خیال، انګیرنې، وهم او ګومان او صورت او تصویر، بڼې او انځوره چې د انسان اند او فکر جوړ کړي دي آزاد دی، یوازې یوه اشاره ده همغه ته، چې د یو مطلق ګرا او بې نهایت غوښتونکي انسان مطلوب او مقصود دی، او خدای تعالی له

ketabton.com - The Digital Library

خپله روحه په هغه کې پُو کړې او فطرت يې تل «هغه» بې نومه او بې نښانه، چې د تشبيه او تجزيې او ترکيب او تصوير وړ او قابل نه دی، لټوي او هغه ته اشاره کوي. د شيطان او شرک نقش په همدې کې دی چې د هغه بېساري او لا شريک لپاره شريک، او شبيه وګوماري او تکثير او تعدد ته يې ورسوي.

د «هُو» ضمير ځينو د شان او برم ضمير ګڼلی. او دا د هاغه ذهني مشهور او نوموړي کس يا حالت لپاره راځي چې د ويونکي او مخاطب تر منځ تر دې بريده مشهور او مشترک وي چې له ذهني کړاوه پرته ذهن د هغه لور ته ولېږدول شي. اسلام ته د بلنې له پيل کېدو وروسته سمدلاسه د اهلِ عرب په هر مجلس کې زياته توده موضوع همدا د الله تعالی د ذات او صفتونو موضوع وه. د دعوت او بلنې نور عنوانونه لکه معاد او رسالت هم تر بحث لاندې راتلل ليکن هغوی د ضمني بحثونو حيثيت درلود، د توحيد مسئله تر ټولو مهمه وه. قريشو دا موضوع د خپلو پلرونو او نيکونو د شان او حيثيت مسئله ګڼله او د هيڅ شيز په بيه يې د خپلو معبودانو او د خپلو نيکونو توهين نشو زغملی او د هغوی نمانځنه يې کوله. د «قُلْ هُوَ اللَّهُ...» له لفظونو ښخه دا خبره اړينه نه برېښي چې چا دې له «رسول الله» ښخه دا غوښتنه کړې وي چې ته د خپل الله صفتونه بيان کړه او بيا «رسول الله» ورته دا سورة اورولی وي، خو لکه څنګه چې پورته مو ورته نغوته وکړه، هلته په چاپېريال کې ددې پوښتنې په اړه د تودوخې شتون ددې خبرې لپاره کافي وو چې دا سورة نازل شي او خلکو ته واورول شي. له دې ښرګندېږي چې د «هُوَاللّهُ» مطلب به دا وي چې «هغه الله» چې تاسو د هغه په اړه پوښتنې اوځوابونه او بحثونه او جدال کوئ که غواړئ د هغه په صفتونو پوه شئ واورئ هغه دادي؛ او ورپسې يې صفتونه بيان شوي او دا اړينه وه چې د ټولو مخالفينو خولې ټپې شي او د نورو صفتونو په اړه د پوهېدو لپاره لاره پرانيستل شي. د خدای تعالی د بشپړ توصيف او د قرآن دبلاغت تقاضا همدا ده چې دا د «هو» ضمير له هر حد او

ketabton.com - The Digital Library

قيد او تعين څخه آزاد وي او د شأن يا محدودې او ملفوظې مرجع لپاره نه وي. او بايد د هغې مرجع د هستۍ مطلق کمال او د ټولو هستيو مرجع وي چې په ذاتي او کمالي حرکت کې هغه لټوي او آزاد او فطري عقلونه همغه مومي. له تقليد او حسه اغېزمن اندونه او اکتسابي عقلونه د هغه لپاره مختلف او محدود اسمونه، بنې او ورته انځورونه جوړوي. پر دې بنا د «هو» ضمير مبتداء او اللّه په جمله کې خبر دی او د وصفي معنا متضمن دی: «هغه» – هماغه مطلقه هستي او د فطرت په توسه څرګند شوی او بې نيازه مبداء او پرخپل ذات ټيکاو دی چې د هستۍ ښکارندې او شونتياوې په ټوليزه توګه ورته اړمنې او نيازمنې دي او پر هغه ټيکاو دي.

په زړه پورې ده چې نه يوازې د «قل» فرمان، پيغمبر ته د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې صادر شوی دی، بلکې د «هُوَ» د اشارې نوم او د «الله» جلاله نوم هم د آيتونو د نزول د زماني ترتيب له نظره، له نورو سورتونو څخه مخکې په همدې سورت يعني د توحيد په سورة کې راغلی دی. دا سمه ده چې له دې سورة څخه مخکې، پر پيغمبر د وحی شپږ لنډ پيغامونه نازل شوي دي: د علق سورة ۵ لومړني آيتونه [علق ۱ (۹٦:۱) تر ۵]، د مدثر سورة د پيل ۷ آيتونه [۱ (۷۴:۱) تر۷]، د عصر سورة د پيل ۲ آيتونه [عصر ۱ (۱۰۳:۱) او ۲]، د ذاريات سورة ٦ لومړني آيتونه [ذاريات ۱(۵۱:۱) تر ٦]، د تکاثر د پيل ۲ آيتونه [تکاثر ۱(۱۰۲:۱) او ۲] او د طور سورة ۸ لومړني آيتونه [طور ۱(۵۲:۱) تر ۸] ــ [د«سير تحوّل قرآن» کتاب د محاسبو د ۱۴ جدول مطابق]. خو له دې سورته په مخکينيو نازل شوو برخو کې يوازې ۴ ځله د «ربّک» نوم راغلی دی. لکه: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ... . اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» [علق ۱ (۹٦:۱) او ۳]، «وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ» [مدثر۳(۷۴:۳)] او «إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ » [طور ۷(۵۲:۷)]. پوهېږو چې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» مبارکه جمله چې د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل شوې ده، دا جمله يوازې يو ځل د سورة د پيل په توګه د حمد له سورة سره د

بعثت په دريم کال کې [د اخلاص له سورة څخه دوه کاله وروسته] نازله شوې ده او له هغې وروسته د هر سورة په پيل کې ايښوول شوي ده.

له ټولو په زړه پورې دا چې د «هُوَ» اشاره نوم که د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې راغلی دی، د آخرين ځل لپاره د بقره سورة په ۲۵۵ آية (۲:۲۵۵) کې، چې د «آيةالکرسی» په نامه مشهور دی، او د پيغمبر(ص) د رسالت په وروستيو مياشتو کې نازل شوی دی: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ»، راغلی دی. د اخلاص په سورة کې د «هُوَ» اشاره د «اَللّهُ الصَّمَد» له نوم سره پيل کېږي، او د بقره په سورة کې د هغه صمدانيَت ته د «حَيّ او قَيّوم» او «علی او عظيم» له نومونو سره تفصيل ورکول کېږي.
سره ددې چې د «هُوَ» ضمير په قرآن کې راز راز مراجعو ته ورګرځي، خو که په ځانګړې توګه هاغه موردونه چې دا مرجع خدای ته ورګرځي [په: «هُوَ، لَهُوَ، فَهُوَ، وَهُوَ» ـ کې] وګڼو، شمېر يې ۲۹۰ ته رسېږي.

«اله» هر يو معبود ته ويل کېږي، خو له معرفه الف او لام سره، «الله» پر يوازې يو بېساري او لاشريک معبود دلالت کوي. د «الله» جلاله نوم [د سورتونو د بسم الله .. له ګڼلو سره او ۵ ځله د اللّهُم له تکرار سره] په ټوله کې ۲۸۱٦ ځله په قرآن کې تکرار شوی دی چې د عددونو جمع يې د لمانځه له رکعتونو سره مساوي ده [۲+۸+۱+٦= ۱۷]. دا شمېر، نه يوازې د خدای تعالی د پاتې نېکو نومونو څخه په قرآن کې، چې په واقعيت کې د «الله» صفتونه ګڼل کېږي، ډېر دی، بلکې هيڅ يوه کليمه په دومره زيات شمېر په قرآن کې تکرار شوې نه ده. له دې وروسته، له زيات واټن سره د «قال» کليمې مشتقات دي [۱۷۲۱ ځلې] او له دې وروسته، د رب نوم [۱۰۰۰ ځلې: د رَبَّ له ريښې ۹۸۰ ځلې، او د رَبَوَ له ريښې ۲۰ ځلې].

«اللّه» اسم ذات دی، د عربو مشرکينو دا نوم د اسم ذات په توګه کاروه او په دې اړه هغوی کومه ستونزه نه درلوده، په قرآن کې يې د ټولو نېکو صفتونو

ketabton.com - The Digital Library

لپاره موصوف همدا نوم ګڼلی دی؛ فرمايلې يې دي چې هغه «اللّٰهُ اَحَدٌ» دی ـ لغتپوهانو د وَاحِدٌ او اَحَدٌ تر منځ دا توپير کړی دی چې احد هغه دی چې په ذات کې يې کوم شريک نه وي او وَاحِدٌ هغه دی چې په صفتونو کې څوک د هغه شريک نه وي ـ کېدی شي له همدې لامله وي چې د «احد» لفظ د الله له صفت پرته د بل چا د صفت په توګه نه دی راغلی، نو «احد» له [واحد] سره مرادف نه دی، ځکه چې واحد په شمېرنه کې لومړی او په اثباتي کلام کې راوړل کېږي. خو احد، نه لومړی عدد دی او نه معمولاً په ايجابي کلام کې ويل کېږي. احد، کله په اسمي معنا لکه «احدعشر» او کله هم په وصفي معنا راځي. خدای تعالی، «احد» دی يعنې په خپل ذات او صفتونو کې شريک او ترکيب نلري. [واحد] دی خو دويم او درېم او .... نلري. «احد»، په دې آية کې د اللّٰه له خبر يا صفت څخه وروسته خبر دی. د خدای تعالی په اړه ددې صفت معنا، په تام او بشپړ وحدت کې مبالغه او له هر ډول صوري او عقلي ترکيب څخه نفي کول دي او د احديت اړينتيا او د ترکيب نفې، د علم او قدرت او حيات او ارادې د صفتونو کمال او جامعيت دی.

له ٧٥ موردونو څخه چې د «احد» صفت [په معرفه او نکره بڼه او له مختلفو ضميرونو سره] په قرآن کې تکرار شوی دی، يوازې په همدې يو آيت کې دی چې دا عنوان د «الله» لپاره کارول شوی دی. ددې پر ځای، د «واحد» [ياواحداً] عنوان ٢١ ځلې د خدای تعالی په وصف کې راغلی دی.

لکه: «... إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ...» [انعام ١٩ (٦:١٩)]، «... وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ...» [مائده ٧٣ (٥:٧٣)]، « وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ...» [بقره ١٦٣ (٢:١٦٣)].

اَحَد د ډلې او د يو شمېر د مجموعې له منځه پر يوه دلالت کوي، لکه: اِذا جاءَ اَحَدَکُمُ الْمُوت [هر کله چې ستاسو له يوه مرګ راورسېد]، چې د ډلې يا د افرادو د مجموعې له منځه يو فرد ته اشاره ده. په دې آية کې چون د باري تعالی له «ذات» څخه خبره کوي، [لکه؛ بې نيازي او نه زېږول او نه زېږېدل او

ketabton.com - The Digital Library

بېساريتوب او د مثل نه درلودل]، نو د اَحَد کليمه يې کارولې ده چې د هغه بېلوالی او خپلواکي له مخلوقه ښکاره کړي. خو په هاغو موردونو کې چې د «الله» په اړه د «واحد» صفت کارول شوی دی، د هغه نېکو «صفتونو» او اسمونو ته لکه: الوهيت، ربوبيّت، خالقيت او مالکيت ته اشاره کوي چې مشارکت نه مني او د ټوټه کېدو او تکثير او ويشنې وړ نه دی. که په «اَحَد» کې د خدای ذاتي توحيد تر نظر لاندې دی، په «واحد» کې د هغه رفتاري او د چلن توحيد څرګندوي چې په جوته توګه جزء نه لري او منفرد دی.

له دې څخه له هر اړخه يوګونيوالی څرګندېږي، لـه هـرې رشـتې او خپلـوۍ څخه پاکوالی او اوچتوالی د هغه له اړينياو ګڼل کېږي، له دې څخـه دا خـبره راوځي چې هغه قديم دی او باقي نور ټول مخلـوق او حـادث. دا اړينـه پايلـه ده چې ترې انکار د عقل خلاف دی نو دا ويل چې هغه **احد** دی په بله وينا دا ويل دي چې هغه قديم لم يزل او خالق دی.

ښه، داسې ويل د څه لپاره؟ مګر آيا پيغمبر داسې ويل چې خدای دوه دي، يا درې دي يا لس دي؟ مګر آيا پيغمبر (ص) په څو خدايانو معتقد وو چې الله ورته فرمايي ووايه الله يو دی. هيڅا دا نه دي ويلي چې پيغمبر (ص) له اسلام مخکـې څو خدايانو ته معتقد وو. پيغمبر (ص) د حَنَفيه ډلې په يو ښاخ پـورې اړونـد وو، حَنَفيان، چې د نسل لړۍ يې حضرت ابـراهيم (ع) تـه رسـېده. او دا څرګنـده ده چې هغوی څو خدايانو ته معتقد نـه ول. نـو، نـه پيغمـبر (ص) څـو خـدايانو تـه معتقد وو او نه د هغه د شاوخوا سيمو خلک، حتا تر موږ پورې. مـوږ مسـلمانان هم، که خدای نمانځي اوسو هيڅ يو هم داسې نـه دي ويـلي او هـيڅ يـو هـم داسې کومه عقيده نلرو چې خدای دوه دي يا سل دي. نو دا لومړی آية چـې وايي **قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ** څه وايي؟ غواړي څه څيز څرګند کړي، چـې مـوږ هغـې ته له پاملرنې سره بايد خپل ځانونه اصلاح کړو؟ نو په ظاهري توګه دا خـو مـوږ پورې اړه نلري. موږ خو الحمدللّه يوازې احد او يو، خدای ته معتقد يو.

ketabton.com - The Digital Library

دویم: اللَّهُ الصَّمَدُ. «صَمد» یعني بشپړ [کامل]، ډک. کـه کـوم لوښـی سرخـالي وي، لازم دی چې ډک یې کړي؛ یا که کومه نقشه بشپړه نه ده، باید بشـپړه یـې کړي؛ هر څیز چې لږ شانته کار ته اړتیا ولري بشـپړ نـه دی، خـو خـدای پـوره دی، بشپړ دی، ډک دی. ډک دی یعنې؛ په جوتـه توګـه مطلقاً بشپړ او کامـل دی. سربېره پر دې د الصمد د کلیمې لپاره چې کومې معنا ګـانې ذکـر شـوي دي، څرګندېږي چې اصلي معنایې، ډېره او هر جسم او څیز چـې ډک او ټپـل شوی وي او تش ځایونه ونلري او خلل و نه منې. نو پر دې بنا، پـه «الصـمد» د متعال خـدای توصـیفول، پـه دې کلیمـه کـې د مجاز لـه مخـې اذهـانو تـه د نژدېوالي لپـاره راغلـی دی؛ چـې د یـو بشپړ او کامـل قـدرت د مطلـق شـتون څرګندوی اوسي، چې په ذات او صفتونو کې یې تحدید او تغییر او اغېـز منـل لار نلري او د پېښو ګرد پرې نه کېني. ځکه هر هغه څه چې محدود او متغیر او اغېز منونکی دی، هرومرو به پر نورو تېکـاو وي او مـنځ بـه یـې تـش وي او لـه ځانه هستي او بقاء او کمال نلري. هغه مطلـق او معـروف وجـود تـه د «هـو» لـه اشارې وروسته او د هغه د الوهیت او احدیت د نوم او صفت بیان، د «اللّه» د جـامع نـوم تکـرار او د «الصـمد» د جـامع وصـف تعریـف، د «الصـمد» پـه دې ځانګړي صفت کې الوهیت په ډېره زیاته او بشپړه توګه څرګندېږي.

د «صمد» نوم یوازې په همدې آیت کې راغلی دی او ورپسې دوو آیتونو کـې یې هغه په ساده توګه معنا کړی دی: «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَـدٌ».
د صمد په کلیمه کې یو ډول د ډک او ټپل شوي او ننوت نـه منـونکي مفهـوم، [لکه کلکه او صافه ډېره،] شتون لري چې په مجازي بڼه له غیر څخه د مطلقـې بې نیازۍ څرګندونه ده. په داسې حـال کـې چـې ټـول موجـودات پـه خپـل حیات او حرکت او ودې او کمال کې د نیاز او اړتیا لاس د خدای پر لور لـري «يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُـوَ فِي شَـأْنٍ» [رحمـن ۲۹ (۵۵:۲۹)]
«هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي [= د ټول عالم موجودات] تل له هغـه

ketabton.com - The Digital Library

سوال [= د نیاز غوښتنه] کوي [هر څوک د هغه د درشل سوالګر دی]، هغه هره شیبه په یو کار کې دی.»، انسانان هم د هغه د فضل او کرم فقیران دي، «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ.» [فاطر۱۵ (۳۵:۱۵)] «ای خلکو، تاسو ټول [د ودې او کمال په مسیر کې] الله ته اړ یاست، او یوازې الله دی چې غني [نا اړمن او] ستایل شوی دی.»، د هغه د درشل پر لور د تګ تکل لري او له هغه پرته سترګه، موخه، مقصد او مرام نه لټوي، له دې کبله د «صمد» په کلیمه کې «د قصد کولو» او تکل مفهوم غلبه کړې ده. د هاغو روایتونو پر بنسټ چې له سترو لویانو نقل شوي دي، د خدای تعالی صمدوالی مساوي دی له: خوراک او څښاک، ستړیا او خوب، تغییر، اووښتون، ترکیب او تکثیر، ټوټه کېدو او زیږون او...څخه، نااړمنتیا او بې نیازي.

هر څه چې د کمال د صفتونو په اړه، له هر جهت او اړخه، چې فکر وکړو په هغه کې بې نهایت دي. او بې نهایت داسې یو څیز دی چې پر هغه نه ورزیاتېږي. په هغې زمانه کې په عدد او رقم د خلکو سر نه خلاصیده چې ورته ووایي خدای بې نهایت دی. «الله الصمد» یعني خدای بې نهایت دی. په خپلو ټولو څیزونو کې بې نهایت دی: په علم کې، په حکمت کې، په عظمت کې، په الوهیت کې، په رحمت کې، په عفوه کې، په عزّت کې ... لنډه دا چې په ټولو څیزونو کې. نو، هیڅ کمال داسې نشته چې انسان یې تصور کړي چې وکولی شي د هغه پر ذات وراضافه کړای شي. سمدم له «احد» څخه وروسته چې دلته د «صمد» د صفت په راوړلو یې دا یادونه کړې ده چې د احد له لفظ څخه د خدای تعالی د یوګونیوالي او له نورو پرته او بل چې کوم انځور مخې ته راځي څوک داسې و نه ګڼي چې الله تعالی کوم بېل او خاموش او بې اړیکي علةالعلل دی چې دا غلط پوهېدنه هم د نورو وسیلو او ملاتړو د لټولو سبب جوړېدلی شي. له دې غلط پوهېدنې څخه د بچ کېدو لپاره یې «اللَّهُ الصَّمَدُ» وویل او دا یې واضحه او څرګنده کړه چې سره ددې چې الله له ټولو

ketabton.com - The Digital Library

ښخه بېل، ناآرمن او بېساري او بې له ټولو دی خو هغه د ټولو خبرنېوی او لاس نېوی هم کوي او د ټولو لپاره د پناه اخېستني د سترغر په توګه دی د ټولو لپاره د ستونزو د حل یوازینی درشل او مرجع دی د هغه بندګان چې کله هغه ته فریاد کوي هغه یې فریاد اوري او د ټولو فریاد ته رسېدنه کوي.

ښه، اوس له دې خبرې څخه موږ څه درک کوو؟ کله چې وایو «الله الصمد» دا زموږ له ژوند سره څه اړیکه لري؟ څه ډول [په اصطلاح] زموږ په ژوند کې اغیزمن کېږي؟ کله چې «الله الصمد» وایو، باید خپل ځان ته ستانه شو چې اوس زه باید څه وکړم او زه څه وظیفه او دنده لرم؟.

دریم: لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُولَدْ. خدای تعالی نه [له څه څیزه] زېږېدلی دی او نه [کوم څیز] زېږوي. ډېر ښه، مګر آیا چا داسې کومه ادعا کړې ده؟ موږ چې وسمهال دا آیة لولو غواړو څه څیز ترې ومومو؟ پاملرنه وکړئ چې له زېږولو او زېږېدلو څخه مطلب یوازې د انسانانو په اړه خبره کول نه دي؛ ټول موجودات چې موږ یې پېژنو، له حیواناتو نیولې تر نباتاتو او ګیاه ټول، د نسل او مِثل تولید کوي. مثلاً هره ګیاه له یوه تخمه راوتلې او پخپله هم یو تخم تولیدوي. حتا جامد جسمونه هم همدا ډول دي. د بېلګې په توګه رسوبې ډبرې، یا فرض کړئ اوریزې ډبرې، له هاغو موادو چې په ځمکه کې دننه شتون لري، د اورغورځي له آغېزه یې، داسې ښه موندلې ده. نو، دا ډبره له یو څیزه زېږول شوې ده. کله چې فورمول یې وینو، مثلاً څومره اوسپنه لري، څومره سیلیکان، یا څومره کاربن په کې شتون لري، معلومېږي چې کومو عناصرو یو تر بله لاس ورکړی چې دا ډبره او خاوره جوړه شوې ده. نو، په دنیا کې هیڅ څیز داسې نه شته چې له بل څیزه رامنځته شوی نه وي او پخپله هم په خپل وار د بل څیز د شتون علت او لامل شوی نه وي. دا ډبرې همدا اوس هم په خاورې د تبدیلېدو په حال کې دي. طبیعت تل د تحول او اووښتون په حال کې دی. په بنسټیزه توګه په دنیا کې هیڅ څیز شتون نه لري چې مخکې او وروسته

ketabton.com - The Digital Library

ونلري. هر يو موجود له يو ځايه راوتلی دی او پخپله هم د بل څيز د رامنځته کېدو پيليز او لامل دی. يوازې خدای تعالی دی چې دا حکم د هغه په اړه رښتينی او صادق نه دی «و هُوَ الْأَوَّلُ، وَالْآخِرُ، وَالظَّاهِرُ، وَالْبَاطِنُ». [حديد۳(۵۷:۳)] نو دلته په دې سورة کې، فرمايي خدای تعالی نه زېږول شوی دی او نه کوم زوی زېږوي، نو، نه حضرت عيسی د خدای زوی دی او نه بل څوک؛ چې نور يې نسبت ورکوي.

فطري معبود «هو» ته له اشارې وروسته، او د «الله» د جلاله نوم ذکر، چې د هغه د يوازېتوب او يووالي ښکارندوی دی، هغه مهال ددې نوم تکرار د «صمد» له جامع نوم سره، چې له ايجابي اړخه د هغه مطلقه بې نيازي او له هر اړخه د هغه بې نهايت والی رسوي، دادی چې له سلبي بُعده د مشرکينو او اهل کتاب باورونه د پرښتو او انبياؤ د خدای په زوی ګڼلو کې، او هغه ته د انتساب ادعا لکه: د خدای سيوری، د خدای روح، الهي برم، فرّه ايزدي او دې ته د ورته عنوانونو لاندې مردود او ناسم ګڼي. خدای نه د ولادت او تجزيه او ترکيب او تأثير منشأ ده، او نه له څه څيزه رامنځته شوی دی. د هستۍ جهان د هغه په اراده او علم رامنځته شوی دی او پر هماغه ټيکاو دی. نه مادي موجود له هغه متولد کېږي [لکه څنګه چې ګياه له ځمکې، اوبه له چينې، مېوه له ونې او ...] او نه کوم لطيف موجود لکه روح [بشري پنځګونه حسونه او د هغوی اغېزې]، نه خوب او ستړيا پر هغه راځي، نه غم او خوښي، ويره او هيله، لوږه او تنده پرې راځي. د صمد نوم په ټولو اړخونو کې مطلق کمال په خپل ځان کې رانغاړي.

که له «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» څخه مقصد يوازې زېږېدل د انسان په ډول يو انسان له بل انسان څخه وي او ووايو خدای تعالی څوک زېږولی نه دی يعنې اولاد نه لري، او له چا زېږېدلی نه دی يعنې د بل موجود اولاد نه دی، يوازې هاغو ارتاوېزو او خرافه وزمو عقيدو ته چې له اسلامه مخکې يې په مختلفو اديانو

ketabton.com - The Digital Library

کې شتون درلود، د نفي ځواب ورکوي؛ يعنې هاغه څه چې په مختلفو دينونو کې ويل کېدل پر دې بنا که څوک وايي چې کوم څيز د خدای اولاد دی [باطل دی.] د بېلگې په توگه؛ مسيحيانو چې ويل عيسی د خدای زوی دی. [چې دا خبره، لا تر اوسه د مسيحيانو په مذهبيانو کې له منځه نه ده تللې]. يا پخپله د جاهليت عربانو به ويل؛ پرښتې د خدای اولاد دی او پرښتې يې له ښځينه جنسه انگېرلې او ويل يې چې؛ دوی د خدای لوڼه دي. د دينونو له تاريخونو سره سم له پخوانيو دينونو څخه هيڅ داسې دين نه وو چې دا خرافه په کې ننوتې نه وي چې خدای اولاد لري؛ يو څيز يې هرو مرو د خدای د اولاد په توگه فرض کړی دی. بشر له دې چې د اولاد درلودل يې د خپل ځان لپاره کمال گڼه، او ليدل يې چې کوم انسان که اولاد ونلري ابتر او ناقص دی ويل يې چې څنگه کېدی شي زموږ خدای زوی ونلري، او موږ اولاد ولرو؛ که موږ اولاد ونلرو زموږ لپاره نقص او نيمگړتيا ده، نو هروهرو بې اولادي هم د خدای لپاره نقص او نېمگړتيا ده. همدا لامل وو چې ـ کابو ـ په ټولو تېرو اديانو کې دې باطل فکر لار موندلې ده چې خدای زوی لري. البته دا جوته ده چې د الهي پيغمبرانو [حتا د هاغو پيغمبرانو چې په واقعيت کې فيلسوفان ول نه پيغمبران] د دينونو په اصل کې دا فکر شتون نلري، چې خدای زوی لري، خو وروسته دا خرافات د يو تحريف په بڼه په اديانو کې وارد شوي دي. مثلاً په اصلي مسيحيت کې هيڅکله دا فکر شتون نلري چې مسيح د خدای زوی دی، خو دا فکر وروسته په مسيحيانو کې پيدا شو.

د زردشت په اصلي ښوونو کې داسې خبرې شتون نه درلود چې خدای زوی لري، خو د ساسانيانو په دوره کې، د زردشتيانو په منځ کې، [که هغه زرواني زردشتيان ول او يا که نور ول،] دا ډول ارتاويزي او خرافاتي خبرې پيدا شوې او هاغه فرقه چې زروانيان بلل کېږي عقيده لري چې اهورامزدا پخپله د خدای زوی دی، اهريمن هم د خدای زوی دی او اصلي خدای «زروان»

دی او زروان يو مهال د زوی درلودلو هيله درلوده، سلګونه کلونه د زوی په هيله کې وو، وروسته يې نذر وکړ چې قرباني به وکړي که زوی ولـرې، [ووينـئ بشر څه راز خرافات جوړوي] وروسته يې احساس کړل چې په خپلـه ګېـډه کـې يې زوی پيدا کړی دی او د يو پر ځای يې دوه زامن پيدا شول، غبرګوني يـې وزېږول، يو اهورامزدا او بـل اهـريمن، او بيا يـې خـو زره کالـه دا اهـريمن او اهورامزدا يو له بل سره په مقابله کې واچـول، پـه دې ډول ډېرې کيسې يـې ورته جوړې کړي چې داسې او هغسې يې وکړل، په دې ډول ډېر چټيات.

يو مسلمان وګړی بايد خپل ځان له دې ډول عقيدو څخه پاک او بېل وګڼي او په ځانګړې توګه د «قُلْ هُوَ اللَّهُ اَحَدٌ» مبارک سورة په پام کـې ولـري. البتـه دا مضمون په قرآن کې زيات تکرار شوی دی، لکه: «وَقُـلِ الْحَمْـدُ لِلَّـهِ الَّـذِي لَـمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْـكِ وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ وَلِيٌّ مِـنَ الـذُّلِّ وَكَـبِّرْهُ تَكْبِيرًا» [اسراء ۱۱۱(۱۷:۱۱۱)]. او ووايه ځانګړې ستاينه هغه الله ته ده چـې نـه يې څوک زوی نيولی او نه [د هستۍ پر جهان] په واکمنۍ کې يې کوم شريـک شتون لري او نه يې د بېوسۍ له لامله کوم ملګری [او مرستيال] ورته شته او [پر دې بنا] هغه ستر وګڼه، ستر ګڼلی [د هغه د بېنهايت والي په تناسب].

خو د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» آية له دې معنا څخه [چې خدای نه زېږېدلی او نه يې زېږولی] ډېر پراخه او وسيع مفهوم لري. ومو ويل چې زېږېدل، يوه عامه او پراخه معنا لري. که د هغه دا عامه او پراخه معنا په نظر کې ونيسو، د مادي او طبيعت د عالم ټول موجودات، هم زېږوي او هم زېږول کيږي، يوازې مؤنث جنس نه دی چې زېږوي، مذکر جنس هم زيږول کوي؛ يوازې مؤنث او مذکر جنسونه نه دي چې زېږوي؛ جمادات هم زېږونه کوي؛ مرکبات زېږېدنه لري، عناصر زېږېدنه لري، ذرې او اتومونه زېږېدنه لري. لمر زېږېدنه لري. لمر تل د زېږونې په حالت کې دی او پخپله هم له بل څيزه زېږېدلی دی. سپوږمۍ او ستوري او هوا او ځمکه او ګياهګانې همدا راز هم زېږېدلي او هم ترې

ketabton.com - The Digital Library

زېږېږي؛ هر څيز چې تاسو په نظر کې ونيسی، تل د زېږېدنې په حالت کې دي او پخپله هم له کوم بل څيزه زېږېدلي دي.

نو د خلق کولو او زېږولو تر منځ توپير دی. زېږېدل په عامه معنا يعنې دا چې يو موجود له بل موجوده خارج شي؛ يو موجود چې اصلي ماده يې په بل موجود کې تکوّن او شتون مومي او له هغه راوځي. زېږېدنه يعنې د يو موجود له بطن او ګېډې څخه د بل موجود راوتل دي، خو لومړی چې راوځي ډېری يې بشپړ نه راوځي، نيمګړی او کوچنی راوځي، وروسته په تدريج ورو ورو وده کوي بشپړېږي او سترېږي؛ لکه څنګه چې د انسان او حيوان بچی، له رحم څخه لومړی کوچنی راوځي وروسته سترېږي. که دوه موجوده فرض کړو چې يو موجود د بل موجود په بطن کې تکّون ومومي [يعنې هسته او زنی يې د بل موجود په بطن کې تکّون ومومي] او بيا وروسته له هغه راووځي، دا که هغه وروسته تکامل ومومي، يا تکامل ونمومي، دا زېږېدنه ده. که په دې ډول په نظر کې ونيسو، ځمکه هم تل د زېږون په حالت کې ده. معدنونه د ځمکې په بطن کې تکوّن مومي او وروسته ځمکه دا معدنونه چې د زرګونو او ميليونو کلونو په اوږدو کې يې د ځمکې په بطن کې تکوّن او شتون موندلی له خپله ځانه [له خپلې ګېډې] بيرون کوي او زېږوي. پخپله ځمکه هم زېږېدلې ده. دا خو د علمي نظريو وينا ده چې دا ځمکه او لمر او ستوري يو تر بله نښتي ول او وروسته بېل شوي دي، نو دا ټول زېږېدلي دي. قرآنکريم هم فرمايي: اصلاً ځمکه او آسمان، لومړی يو پر بل پورې نښتي ول، يعنې يو ځای ول، نو وروسته موږ يو له بله بېل کړل: «أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ» [انبياء ۳۰ (۲۱:۳۰)] آيا هغوی چې [له توحيدي حقيقتونو څخه] انکار وکړ نهويني چې آسمانونه او ځمکه سره نښتي ول، بيا مو هغه بېل کړل او له اوبو مو ټول ژوندي څيزونه پيدا کړل؟ آيا [د خدای په توسه طبيعت ته د ژوند ښنلو له کتلو سره] بيا هم ايمان نه راوړي؟

ketabton.com - The Digital Library

آيا لمر له ازله همدا د لمر په بڼه وو؟ يا لمر په بله بڼه وو، بيا وروسته يې د پيدايښت پيلېزې برابرې شوې او وروسته، له نورو موادو سره په دې بڼه اووښتی دی، چې علما په دې لټه کې دي چې د لمر، سپوږمۍ او ددې څېر د نورو د پيدايښت او تکوّن پر کيفيّت پوه شي چې څنګه ول او له کومه رامنځته شوي دي؟ پخپله لمر هم چې هرې لور ته «نور» ځلوي، دا نور ځلول يې د انرژي خارجول دي. دا چې نور او انرژي له خپل ځانه راوباسي، دا پخپله زېږونه ده.

فيلسوفان او حکيمان مدعيان دي چې هيڅ موجود په دې عالم کې نه پيداکېږي، يا نه متکوّن کېږي مګر دا چې له مخکې موجودې يوې مادې څخه پيدا شوی دی. لکه پدې عبارت چې کې وايي: كُلُّ حادِثٍ مَسْبوقٌ بِمادَّةٍ وَ مُدَّةٍ. يعنې هر څيز چې تازه را پيدا کېږي، ماده يې له مخکې موجوده وه او د هاغې مادې له ګېډې راوتلی او هماغه مادّه په فلسفي اصطلاح کې، د هغه لپاره د مادې او مور حکم لري.

آيا مور او پلار د اولاد خلق کوونکي دي؟ نه، دوی د اولاد والدين دي، هر بچې يو ځل له پلاره او بيا د مور له رحمه زېږېدلی. نو له دې لامله پلار او مور د بچي زېږوونکي دي يعنې د بچي د راوتلو تګلارې دي، نه د بچي خالق.

خو خدای تعالی د څيزونو خالق او ابداع کوونکی دی، يعنې نه د خدای وجود له کوم ځايه زېږول شوی او نه دا ټول موجودات چې د خدای تعالی پنځونه ده، له خدای تعالی زېږېدلي دي. آيا ددې معنا چې خدای تعالی عالم خلق کړی دادی چې عالم يې زېږولی دی؟ يعنې عالم د خدای له وجوده زېږېدلی او بيرون راوتلی؟ نه، عالم د خدای له وجوده نه دی راوتلی. خدای تعالی عالم ابداع کړی يعنې پنځولی دی. پنځونه، ابداع او خلقت دی. او دا مطلب په علمي او فيلسوفانه نظريو توضيح کېدی نشي او کوم مثال هم نلري.

ketabton.com - The Digital Library

په هر حال مفسرين او علماء، خلقت په «جلوه» [ځلا، برېښ، ځليدنه او څرګندېدنه] تعبير کوي. که پوښتنه وکړئ لکه څنګه؟ وايي اصلاً مثل نلري. موږ بايد همدومره پوه شو چې له خدای سره د خلقت د عالم نسبت زېږېدنه نه، بلکې ايجاد، ابداع، خلقت او پنځونه ده، چې د خدای تعالی د جلوې د څرګندېدنې په حکم کې دی پرته له دې چې د خدای تعالی له وجوده کوم څيز په کومه بڼه څرګند شي.

له دې څرګندېږي چې موږ د «اَلصَّمَد» له کليمې څخه هم کولی شو د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» نتيجه واخلو. د نيګمړي او تش منځي موجود خاصيت، يعنې هاغه موجود چې په ذات کې يې نېمګړتيا او تشه شتون لري [او دا تشه له بل ځايه په تدريجي توګه بايد ډکه شي] داده؛ چې زېږول شوی وي او وروسته وزېږوي. خو هغه ذات چې صمد [بشپړ او ډک] دی يعنې په ذات کې يې له هستۍ هيڅ تشه شتون نلري او د هغه هستي عين ذات دی او همدا راز غنا او ناارمنتيا د هغه عين ذات دی هغه [نه زيږول شوی او نه زېږوي].

په ځينو تفسيرونو کې يې هم د «صمد» په اړه د هغه اړينتياوې ذکر کړي دي چې تغيّر او تبدل او تکامل په هغه کې نه فرض کېږي او محال دي. هغه موجود چې صمد دی، د صمدوالي او تر دې بريده د کمال او بشپړوالي اړينتيا يې داده چې لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. کوم موجود چې له بل ځايه زېږول کېږي يو ناصمد او تش موجود دی، او کوم موجود چې زېږونه کوي او له خپل ځانه يو څيز بيرون ته ورکوي بيا هم داسې يو موجود دی چې منځ يې تش دی او پرله پسې ډکېږي او تشېږي، يعنې داسې يو موجود نه دی چې په خپل ذات کې دننه يې ډک وي.

پر دې بنا د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» معنا يوازې دا نه ده چې خدای زوی نلري يعنې عيسی د خدای زوی نه دی، عُزَير د خدای زوی نه دی، پرښتې د خدای لوڼه نه دي، او خدای د هيڅ مور او پلار اولاد نه دی؛ بلکې معنا يې له دې

ketabton.com - The Digital Library

ډېره پراختره ده او هغه داده چې: د خدای تعالی ذات د طبیعت لـه سـنخ او جنسه نه دی، د مادي عالم او موجوداتو له سنخه نه دی، حقیقي دی د مـادې ماوراء او اخوا؛ چون همدا چې مادي وي، هم زېږول شوی او هم زېږوي.

څلورم: وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ. او هيڅوک [او هيڅ څيز] د هغه په څېر نه وو او نه دی او نه به وي. «كانَ» له زمانه راوتلی دی. يعنې نه په تېر کې، نه په اوس کې او نه په راتلونکې کې د هغه لپاره کُفو او برابر او ساری او جوړه ګنلی شو. همچاری نلري؛ څوک د هغه تر څنګه په الهي او خدايي امورو کې حتا وړوکی نقش هم نلري. موږ تر دې ځايه پوه شو چې خدای هغه دی نه دا او نه هاغه، چون نامحدود او لايتناهي دی. هغه الله دی؛ عقلونه د هغه د ذات له درک کولو ناتوان دي. هغه صمد دی. هغه «لَمْ يَلِدْ» دی. هغه «لَمْ يُولَدْ» دی. آيا دا خدای ته ځانګړي او مختص دي؟ يا کوم بل موجود هم غير له هغه مثلاً يوه مقربه پرښته يا پيغمبر اکرم هم دا ډول دی او دا صفتونه د هغه په اړه هم دي؟ آيا د پيغمبر په اړه هم کېدی شي وويل شي «هو» هغه دی؟ يا دا چې پيغمبران دا دي او هاغه دي؟ نه، «هو» يوازې همده ته ځانګړی او منحصر دی. هغه داسې يو ذات دی چې يوازې هغه ته منحصرًا بايد وويل شي «هو» نه هذا او ذاک. يوازې هغه ته په منحصره توګه بايد وويل شي – الله – نه له هغه پرته. هغه منحصرًا يوازې «احد» دی نه غير له هغه. هغه منحصرًا صمد دی نه غير له هغه. هغه منحصرًا «لَمْ يَلِدْ» دی. هغه يوازې او منحصرًا «لَمْ يُولَدْ» دی.

نو «لَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ». «كُفْو» يعنې ساری، بډه، هم شان، يو شان، سيال. دوه هم شان، برابر او سيال موجوداتو ته کفو وايي. لکه څنګه چې په واده کې وايي آيا هلک او جينۍ يو د بل کفو دي؟ يعنې يو له بل سره هم شان او سيال دي؟ له اسلام مخکې ټولنيزه سيالي او يو شان والی د اعتبار وړ ول؛ که جينۍ د اشرافو له طبقې وه او هلک له ټيټې طبقې يا پر عکس، ويل يې دا واده سم نه دی چون دوی يو د بل کفو نه دي. اسلام وفرمايل: «اَلْمُؤْمِنُ كُفْوُ الْمُؤْمِنَةِ» د

ketabton.com - The Digital Library

کفو لپاره اساسي شرط مؤمن کېدل دي، همدا چې دوه کسان مؤمن شول يو د بل کفو، سيال او برابر دي.

په وروستي سلبي تعريف کې، د «هو» په ذات او صفتونو کې چې مطلقه هستي ده او د جلالي او کمالي صفتونو ټولګه ده د هر ډول مثل او ساري نفي کوي؛ د هستۍ جهان او ټول مخلوق او پنځ پر هغه اړه او تړاو لري او ټول د هغه د رحمت په رڼا کې پر هغه پورې قائم او ټيکاو دي.

په بله وينا: دا ټول چې مو وويل هُوَ، الله، احد، صمد، لَمْ يَلِدْ، لَمْ يُولَدْ، آيا غير له خدايه د بل چا لپاره هم کوم «هُوَ، صمد، الله، لم يلد، لم يولد» لرو؟ نه، وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ. او د هغه لپاره کوم سيال [ساری، هم شان، بډه] نشته، نه، هيڅوک او هيڅ څيز. داسې نه چې څوک د ملائکو په اړه داسې کومه خبره وکړي يا د کوم پيغمبر په اړه، همدا راز د پيغمبر د کوم صحابي په اړه داسې خبره کول ناسمه او ناروا ده، همدا راز د امامانو او بزرګانو په اړه داسې وينا نشي کېدی. دا يوازې الهي ذات ته انحصار او ځانګړې ده.

نو، موږ له دې څخه څه استفاده کولی شو؟ ايا دا يې يوازې د پيغمبر د زماني مشرکينو ته ويلي دي؟ يعني يوازې هغوی شرک ته اعتقاد درلود؟ هو، هغوی اعتقاد درلود چې پرښتې د خدای لوڼه دي! ويل يې خدای رب الارباب دی، هغه موږ پنځولي يو، خو د جهان اداره د پرښتو په لاس کې ده او پرښتې هم د خدای لوڼه دي. نو، يو نسبت د هغه لپاره قائل ول. خو بحث په دې کې دی چې دا ادعاګانې خو مشرکينو پورې اړه لري، موږ يې ولې ووايو؟ نن ورځ مسلمانان بايد ولې هغه ذکر کړي. يعني دا چې نوره خو يې د کارولو اړينتيا له منځه تللې. دا داسې يو څيز دی چې هغوی ته ويل شوی دی او نن ورځ په جهان کې هيڅوک پرې معتقد نه دی چې وwايي خدای تعالی زېږول شوی يا زېږوي. که څوک خدای تعالی ته اعتقاد ولري، نو داسې څيزونو ته خو نور قائل نه دي. نو، مطلب يې څه دی چې دا سورة تر دې کچې مهم دی او په اړه يې دومره زياته توصيه شوې ده، چې ويې لولئ؟

ketabton.com - The Digital Library

د سورة پيغام:

و مو ويل چې موږ په خپلو پنځګونو نمونځونو کې روږدي يو چې دا سورة د حمد له سورة څخه وروسته [چې ثابت دی] تل پرله پسې قرائت کوو. پر دې ترتيب هره ورځ لږ تر لږه لس ځلې د هغه الفاظ تکراروو پرته له دې چې هاغه پيغامونه چې د «قل» له فرمان پسې راغلي دي، له ځان سره تېر کړو، او په مفهوم يې ځان پوه کړو. البته د حمد له سورة وروسته يو سورة [يا له سورة څو آيتونه] انتخابي او اختياري دي، له دې سره سره ډېری له موږ ښا هم تل د اخلاص سورة غوره کوو. که څوک هم وغواړي د هغه لامل وپوښتي له دې پرته بل کوم ځواب نه ورکول کېږي چې؛ عادت شوي يو، چون مختصر او لنډ دی، مګر کېدی شي غير له دې ولولو؟ او ددې په څېر له ډېريو خلکو نور څه نه اورئ. خو په اصل کې د پيغمبر اکرم(ص)، سترو امامانو(رح)، د حضرت رسول د ملګرو او علمائو د پرله پسې او په تکرار او ټينګار توصييو له لامله دی؛ په داسې ډول چې د هيڅ يو سورة په اړه، ددې سورة په کچه حديث او روايتونه نه دي نقل شوي، او د هغه دا ارزښت يې د توحيدي بنسټ له لامله د قرآن له دريمې برخې سره برابر ګڼلی دی [د توحيد په اړه آيتونه د قرآن دريمه برخه تشکيلوي].

پورتنۍ په ټينګار توصيې دا پوښتنه په ذهن کې پاروي چې مګر موږ خو ډېرو خدايانو ته معتقد نه يو او يا موږ خو له دې انحراف سره مخامخ نه يو چې پرله پسې پر خپل ځان تلقين کړو «قل هو الله احد»؟.... له علمي پرمختګونو او د بشر له عقلي ودې سره وسمهال د بت نمانځنې او په ارباب الانواع د اعتقاد درلودلو ټغر د ځمکې له ډېريو سيمو څخه ټول شوی دی او د اسلامي ټولنو په اړه خو دا پوښتنه اصلاً مطرح نه ده، مګر آيا موږ خدای تعالی خالي او خلل منونکی او اړمن ګڼو چې ووايو «الله الصمد»؟ مهمتر دا چې کوم يو مسلمان تر اوسه دا ادعا کړې ده چې خدای تعالی زېږول شوی يا زېږوي، چې ټول بايد دا اصل پرله پسې تکرار کړي چې «لم يلد و لم يولد»؟ او سر بېره پر دې، مګر

ketabton.com - The Digital Library

موږ د خدای لپاره د برابرۍ، سمون، ساري او مثل له قائلېدو سره مخامخ یو چې هره ورځ پر خپل ځان دا تلقین کوو «و لم یکن له کفواً احد»؟ ....

وینو چې پورتنۍ پوښتنې ځوابونه غواړي او باید په لټه کې یې اوسو. سره له دې چې یو شمېر پر دې اعتقاد دي چې دا آیتونه د پیغمبر د هممهالو بت نمانځونکو او د تېرو مشرکینو په اړه دي او له مسلمانانو سره هیڅ اړیکه نلري! په دې صورت کې بله پوښتنه مطرح کېږي چې که له موږ سره کومه اړیکه ونلري او په تېر تاریخ کې د خلکو د انحرافي اعتقادونو له شرحې پرته، زموږ د نن ورځ ژوند لپاره کوم پیغام نلري، نو ولې د هغه په اړه له نورو سورتو څخه یې زیاته د تلاوت توصیه شوې ده؟ ددې چار حقیقت دادی چې ددې سورة پیغام د قرآن اصلي ترین او اساسي ترین پیغام دی، چې نن ورځ هم له تېر څخه ډېر او د پیغمبر(ص) له زماني څخه زیاته معنا او مصداق او موضوعیت لري! ځکه چې د وسمهال شرک له تېر څخه ډېر پیچلی او نالیدی دی، او راز راز بڼې او ډولونه یې پیدا کړي دي، او ددې سورة د ذکر تلقین او تکرار ته زموږ تلپاتې اړتیا لا هم زیاته شوې ده. خو باید د کلیمو او لفظونو د قالب پر ځای، د هغوی د معناو او مفهومونو روح ومومو. باید ووینو تېر مشرکین د کومې فلسفې او لید پر بنسټ داسې نظریاتو ته رسېدلي ول، او خپلې کړنې به یې له کوم میزان او انډول سره توجیه کولې او څه ډول د یو خدای په عبادت کې په شرک اخته کېدل؟ آیا د هاغو افکارو او عقیدو بنسټونه منسوخ او له منځه تللي، یا ریښې یې لا تر اوسه پاتې دي او یا لا ستر غښتلي ډډونه او راز راز څانګې او پاڼې ترې وېشل شوي دي؟ په دې صورت کې لومړی باید له لنډیز او اجمال سره، د مشرکینو اعتقادات هاغسې چې قرآن ستایلي دي تر نظر لاندې ونیسو.

ketabton.com - The Digital Library

یعنې دا چې د ښه روښانه توضیح لپاره باید، لومړی باید د پیغمبر عصر ته یوه اشاره وکړو چې د پیغمبر (ص) د زمانې مشرکانو څه ډول فکر کوه چې دا آیتونه د هغوی لپاره نازل شوي دي او موږ نن ورځ څه ډول فکر کوو. قرآنکریم د مشرکانو اعترافونه بیان کړي دي او ویلې یې دي چې د هغوی اندونه څه راز ول. باید یادونه وشي چې نه یوازې د پیغمبر هممهالو مشرکانو، بلکې د هیڅ پېر او دور مشرکانو د خالق او پنځګر له شتونه انکار نه کاوه. په هیڅ دوره کې هیڅ پیغمبر نه دی راغلی چې خلکو ته ووایي خدای تعالی ونمانځئ. او همدا راز په قرآن کې موږ اصلاً نلرو چې کوم پیغمبر راغلی وي چې خلکو ته ووایي خدای ونمانځئ. خلکو خو تل په یوه بڼه نه یوه بڼه د خدای نمانځنه کوله. خو په اصل کې د خدای نمانځنې ډول دی چې مهم دی؛ یعنې هغه څه چې د انبیاؤ مقصد دی توحیدي او خالصه خدای نمانځنه ده، نه هاغه خدای نمانځنه چې په شرک ککړه او لړل شوي وي؛ د داسې خدای نمانځنې په اړه چې غلطې انګېرنې هم ورسره ګډې شوې وي، مخنیوی یې د ټولو پیغمبرانو رسالت وو. او هر پیغمبر د شرک د عناصرو له منځه وړلو لپاره مبارزه کوله.

د مشرکینو اعترافونه: معمولاً داسې انګېرل کېږي چې مشرکین د خدای له شتونه منکر ول او بُتان یې خپل خالق ګڼل، په داسې حال کې چې لکه څنګه چې مخکې مو هم ورته نغوته وکړه؛ نه د پیغمبر هم مهالي مشرکین او نه د هیڅ پیغمبر د زمانې مشرکین د خدای تعالی له وجود او شتونه منکر ول! د پیغمبرانو ټوله خبره د توحید یعنې د یونمانځنې پر سر وه، او د الاهه او متفرقو اربابانو د نقش، بالذات نفي کول وو. هغوی تل او پرله پسې «لا تعبدوا الا الله» ویل او په عبادت کې به یې اخلاص مطرح کاوه. په داسې حال کې چې مشرکینو بشري نفس ته له قیاس سره، خدای تعالی لکه د پادشاه په څېر او خپل ځانونو یې لکه د رعیت په څېر انګېرل چې په مطلقه توګه له پادشاه سره د اړیکې نیول او لاسرسی هیڅ امکان نلري او ولس د هغه فرمانونه د واکمنۍ د پوړونو په لړۍ

کې د ژاندارم او دولتي کارمندانو له لارې مومي. هغوی خدای تعالی «رب الارباب» یعني د پرښتو پالونکی ښتن ګاڼه او په دې معتقد ول چې لکه څنګه چې د پادشاه له شأن او برم سره دا نه ښايي چې نيغ په نيغه له رعيت سره خبرې وکړي نو امرونه يې د وزيرانو، لوړ پوړو چارواکو او اشرافو له لارې د ملت پرګنو ته رسېږي، او هم د کارمندانو له لاري د خلکو عريضې او غوښتنې لوړ پوړو چارواکو او د هغوی له لارې پادشاه ته رسېږي. همدا راز د «الله» شأن هم د انسانانو په عالم کې له دخالته اجل او ډېر اوچت دی او د واسطو [لکه ملائکو، جنياتو، سلطان ظل الله، قديسينو او نورو ...] له لارې خپل امرونه انسانانو ته رسوي. «الله» د هغوی ارباب او هغوی زموږ اربابان دي چې بايد د هغوی عبادت او اطاعت وکړو چې هغوی «الله» ته زموږ د تقرب وسيله شي. [په دې اړه د آيتونو موندلو لپاره له دې سره ملو (۱) او (۲) شرحو ته مراجعه وکړئ]

قرآن د «زمر» په سورة [دريم آية] کې د هاغو کسانو استدلال چې پرته له خدايه اولياء نيسي داسې نقل کوي: «موږ ددوی عبادت نه کوو مګر له دې کبله چې د «الله» لور ته زموږ د تقرب وسيله شي!» [... وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...] [زمر۳ (۳۹:۳)]. له دې مخکې فرمايي: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ. [زمر۳(۳۹:۳)] دين بايد د خدای لپاره خالص وي خو وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاء هاغو کسانو چې له خدای پرته د خپل ځان لپاره نور اولياء اختيار کړي دي. ددې کسانو ادعاء څه ده؟ دا چې...مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى...[زمر۳(۳۹:۳)] وايي دوی الله ته زموږ د تقرب وسيلې دي. موږ خو البته د الله عبادت کوو، خو دا بُتان موږ هغه ته نژدې کوي. په مقابل کې الله تعالی ددوی په اړه فرمايي: إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ. [زمر۳(۳۹:۳)] خدای تعالی هيڅکله هاغه څوک چې تر دې بريده دروغجن او کَفّار وي هدايت او غوربدا ته نه رسوي. «کاذب» يعنې ډېر دروغجن او «کفّار» هم هاغه څوک چې په ناشکرۍ کې مبالغه کوي

ketabton.com - The Digital Library

او ډېر ناشکره دی. داسې بريښي چې په عبادت کې خلوص د هر دين بنسټيز پيغام دی. خدای تعالی چرته ويلي دي چې نژدې کېدو ته يې واسطه اړينه ده او دا چې په دې منځ کې بايد څه کسان اوسي چې تاسو خدای ته نژدې کړي؟ نه پخپله بايد هڅه وکړې چې الله ته نژدې شې. ځکه دا خو کوم ميخانيکي کار نه دی. مشرکينو که څه هم له خدايه په غير درشل کې خپل سرونه منبل او په غير له خدايه له نورو يې د تعبد احساس کاوه هغوی يې د خدای په نزد خپل «شفيعان» ګڼل: «وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ» [يونس۱۸(۱۰:۱۸)] «او له الله پرته د هاغه څه بنده ګي کوي چې نه [د عبادت د ترک په صورت کې، کولی شي] کوم ضرر ورته رسوي او نه [ورته د عبادت له تداوم سره کومه] ګټه لري، او وايي: دا [بُتان] د خدای په نزد زموږ شفيعان [او سپارښتګر] دي! ووايه: آيا الله له داسې شيزه خبروئ چې [هغه] په آسمانونو او ځمکه کې [داسې کوم شفيعان] نه پيژني. هغه پاک او لوړ دی له هغه څه چې دوی يې [ورسره] شريکوي». يعني د خدای پر ځای، داسې شيزونه نمانځي چې نه ورته زيان رسولی شي او نه کومه ګټه ورته لري او وايي دوی د خدای په نزد زموږ شفيعان دي. خو خدای تعالی ددوی خبره په بشپړه توګه رد کړې او فرمايي هېڅکله داسې نه ده. همدا راز هغوی خدای تعالی ته د «اللهم» خطاب کاوه او د هغه په مطلقه الوهيت يې اقرار کاوه: وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ... [انفال۳۲(۸:۳۲)]. او [درياد کړه] هاغه مهال چې دوی وويل: ای خدايه! که دا [= قرآن] هماغه حق ستا له لورې دی، نو په دې توګه پر موږ د کاڼو [= د اورشيندو ويلو توکو] اورښت و ووروه! ....

په قرآن کې بې شمېره آيتونه دي چې دا موضوع بيانوي. هيله ده چې ښه پاملرنه ورته وکړو، چې دا زموږ په ليد او نظر کې د شرک او توحيد په نسبت ډېر زيات اغيز اچوي. يو لړ آيتونه شته چې فرمايي: که له هغوی وپوښتې چې

ketabton.com - The Digital Library

آسمانونه او ځمکه چا خلق کړي دي، یا څوک سپوږمۍ او لمر ګرځوي، «يَقُولُونَ اللّهُ» هرومرو وايي الله. د بیان دا طریقه چې «که له هغوی وپوښتې» څلور ځلې په قرآن کې راغلې ده. څلور ځلې متذکر شوی چې د خدای تعالی خالقیت او دا چې دا خدای تعالی دی چې آسمانونه او ځمکه او ټول کائنات یې پنځولي دي، ټول مشرکان پرې معتقد دي. ټولو منله چې د جهان یوازینی پنځوونکی خدای تعالی دی. د رزاق والي او د حیات ورکوني او د چارو د تدبیر په مسئلو کې هم فرمايي چې که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه اوربنت نازلوي، یا چا تاسو ته سترګې او غوږونه درکړي دي، یا د طبیعت او انسان مرګ د چا په لاس کې دی و مَن يُدَبِّرُ الأَمْرَ [یونس۳۱(۱۰:۳۱)]، څوک د دنیا چارې چلوي، په جوته توګه ددې ټولو سوالونو په ځواب کې به وايي: اللّه. فَسَيَقُولُونَ اللّهُ.

نو نه یوازې خالقیت، بلکې رازق والی، او د عالَم اداره او په بنسټیزه توګه ژوند او مرګ یې د خدای تعالی د ځواک په لاس کې ګڼل. بیا په بل ځای کې وايي چې د ځمکې او په هغې کې د شتو موجوداتو مالکیت د هغه دی او که له مشرکانو وپوښتې؛ کوم موجودات چې په ځمکه کې دي چا پورې اړه لري، هرومرو به وايي اللّه. که له هغوی وپوښتې آسمانونه چا پنځولي، هرومرو ځواب ورکوي اللّه. که پوښتنه وکړې چا ته باید پناه وړونکي شو. او همدا راز که وپوښتې: و مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ [مؤمنون۸۸(۲۳:۸۸)] ، او څوک دی چې د ټولو چارو سررښته د هغه په لاس کې ده او څوک دی چې پناه ورکوي او له هغه پرته هیڅوک پناه نه ورکوي، هرومرو اقرار کوي اللّه.

نو د قرآن په آیتونو کې په څرګنده توګه برېښي چې مشرکینو د الله خالقیت، رازقیت، مالکیت، علم او عزت هم مانه او دا اصول یې خپل اعتقادي بنسټونه ګڼل! که څه هم دا چار د هاغو کسانو له لیده چې مشرکین له خدایه منکر ګڼي عجیبه ښکاري، خو لاندیني آیتونه چې د

ketabton.com - The Digital Library

پوښتنې او ځـواب پـه بڼـه، پيغمبر تـه د خطـاب پـه توګـه نـازل شـوي دي، او پورتـه مـو هـم ورتـه پـه لنـډه توګـه اشـاره وکـړه؛ د مشـرکينو لـه انـده د داسې باورونو اعتقادونه په څرګنده توګه بيانوي.

الف ـ د خدای خالقيت ته اعتقاد [د آسمانونو او ځمکې او انسانانو خلقت] او د لمر او سپوږمۍ ايلول [او تسخيرول]:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّـهُ...» [عنکبوت ٦١ (٢٩:٦١)]. «او کـه لـه هغـوی [= لـه م شرکينو] وپوښـتې: اسـمانونه [=دستورو نړۍ] او ځمکه چا پنځـولي او لمـر او سـپوږمۍ چـا ښـکېل (او رام [=ستاسو او د نورو موجوداتو خدمتګاران] کړي دي، هرومرو به وايي: الله! .....»

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» [زمـر٣٨ (٣٩:٣٨)]. او کـه لـه هغـوی وپوښـتې: چـا آسـمانونه او ځمکه پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: الله؛ ووايه: آيا په هاغو کـې مـو چـې لـه الله پرته يې بلئ هيڅ اندنه کړې ده [چې هغوی څه پنځولي دي]؟.....

«وَلَـئِنْ سَـأَلْتَهُمْ مَـنْ خَلَـقَ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُـولُنَّ خَلَقَهُـنَّ الْعَزِيـزُ الْعَلِـيمُ» [زخرف٩ (٤٣:٩)]. او که له هغوی پوښتنه وکړې چـې آسـمانونه او ځمکـه چـا پنځـولي دي؟ هرومـرو بـه وايـي: هماغـه اللـه پنځـولي چـې علـيم [ډېـر پـوه] اَبرځواکمن دی!

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ» [زخرف٨٧(٤٣:٨٧)]. او کـه له هغوی [= مشـرکينو] وپوښتې: دوی چا پنځولي دي؟ هرومرو به وايي الله؛ نـو څه ډول اپوته شوي دي [چې د پنځوونکي خالق پـر ځـای غيـر لـه خدايـه د نـورو شفاعت ته پناه وړي].

ب ـ رازقيت، مالکيت، ژوند ښنه، د چارو تدبير:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَـاءً فَأَحْيَـا بِـهِ الْأَرْضَ مِـنْ بَعْـدِ مَوْتِهَـا لَيَقُـولُنَّ اللَّهُ...» [عنکبوت ٦٣ (٢٩:٦٣)]. «او که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه

ketabton.com - The Digital Library

[برکتناک] اوربنت لېږي، چې ځمکه د هغې له مرگ [= ژمي يا وچکالی] وروسته ژوندۍ کوي؟ هرومرو به وايي: الله؛ ....»

«قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ،... » «ووايه: څوک تاسو ته له آسمان او ځمکې روزي درکوي؟...»

«... أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ، ...» «... يا د اورېدو او ليدو پر حسونو څوک واکمن دي [چې د هغه له نظامونو او مشيّت سره سم عمل کوي] ؟ ...»

«... وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ، ...» «او څوک دی چې ژوندی [موجود] له مړو [او بېځانه توکو] او مړه [او بېځانه توکي] له ژونديو راوباسي؟ ...»

«... وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ؟ ...» او څوک دی چې د [نړۍ] د چارو تدبير کوي؟

«... فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ...» «... سمدلاسه به ووايي: الله! نو ولې [په عبادت کې يې له شرکه] پرهيزگاري [او پروا] نه کوئ؟ ...» [يونس ٣١ (١٠:٣١)].

ج ـ د ځمکې او پر هغې د موجوداتو مالکيّت:

« قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ؟ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ» [مؤمنون ٨٤ (٢٣:٨٤) او ٨٥]. « ووايه: ځمکه او هاغه څه چې پکې دي چا پورې اړه لري، که واقعاً پوهېږئ؟. ژر به درته ووايي: الله پورې اړه لري؛ ووايه: [تاسو چې دا منئ] نو ولې پند نه اخلئ [د غفلت له خوبه نه راويښېږئ]؟.»

د ـ د اوه گونو آسمانونو ربوبيت او د عرش عظيم ربوبيّت:

«قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ؟ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ» [مؤمنون ٨٦ (٢٣:٨٦) او ٨٧]. «ووايه: د اووه گونو آسمانونو د اختيار څښتن [چلوونکی او ارباب] او د ستر عرش پالونکی څښتن [دهستۍ جهان ته نظام ورکوونکی] څوک دی؟. سمدلاسه به ووايي: الله؛ ووايه: نو ولې [له سرغړونې يې] پروا نکوئ؟. »

ketabton.com - The Digital Library

ر ـ د ټولې هستۍ مالکيّت او پناه ورکونه:

«قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ. سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ.» [مؤمنون ۸۸ (۲۳:۸۸) او ۸۹]. «ووايه: که واقعاً پوهېږئ، د ټولو څيزونه سررشته [= د څيزونو د حيات او حرکت نظام / د ژويو د ژوند پنځونه] د چا په لاس کې ده او [يوازې] هغه دی چې پناه ورکوي او هيڅوک [مجرمانو ته] د هغه په وړاندې [له عذابه] پناه نشي ورکولی؟. و به وايي: د خدای په لاس کې؛ ووايه: نو څنګه [له خدای پرته او د دنيايي څواکونو په توسه] مسحور شوي ياست؟ [= تېروتي ياست ؟]».

لنډه دا چې مشرکينو له خدای پېژندنې په داسې اصولو او بنسټونو باور او اقرار درلود چې ښايي ډېری له موږ څخه چې د مسلمانۍ مدعيان دي له هغوی سم درک ونلري! ... اوس دا پوښتنه مطرح کېږي چې که هغوی «الله» ته معتقد ول او د خدای تعالی په خالقيت، مالکيت، رازقيت او علم او قدرت او عزت او.... اعتراف کوونکي او منونکې ول، نو د مسئلې ستونزه او پر هغوی نيوکه او اعتراض له کوم لامله او له کوم ليده دی؟

يعنې که د پيغمبر د زمانې مشرکانو دا ټول څيزونه منل؟ داسې څيزونه چې حتا ډېری له دينوالو او اوسنيو مسلمانانو يې هم تر دې کچې نه مني. نو بيا ستونزه څه وه؟ او اصلي ستونزه چرته وه؟

قرآن وايي دوه عمده او بنسټيز څيزونه چې خالقيت او الوهيت ول چې مشرکانو په هاغو کې الله منه، خو په دوو نورو بنسټيزو او اساسي څيزونو کې يې پر هغه باور نه کوه د هغوی د باور په اړه مو وويل، خو د خدای تعالی په اړه د هغوی د نباورۍ دوه څيزونو چې؛ يو يې «ربوبيت» او بل يې «رحمانيت» وو، په لاندې توګه څېړو:

۱ ـ ربوبيت: بايد دا نکته په نظر کې ولرو چې کله وايو: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ. إِلَٰهِ النَّاسِ.، دا درې واړه له يو بل سره يو ځای معنا پيدا کوي

ketabton.com - The Digital Library

يعنې دا نه دی چې يوازې د خدای تعالی الوهيت ته ايمان ولرو چې هـو، يـو خدای شته او موږ يې خلق کړي يو او موږ تـه روزي هـم راکـوي، بلکـې بايـد يقين ولرو هغه چې هم زموږ خالق او پنځوونکی دی، زمـوږ رئـيس هـم دی او زموږ ارباب هم دی. دا ټول يو له بل سره تړلي دي.

موږ که د ځان په اړه غور وکړو چې؛ زموږ ارباب څوک دی؟ ستا ارباب په دنيـا کې څوک دی؟ د اميد سترګې دې د چا لاس ته دي؟ ته له چا په انديښـنه کـې يې؟ له چا ډارېږې؟ دا کافي نه دی چې سړی ووايي هو، جهان يو خالق لري؛ بلکې ووينئ چې آيا ډار او هيله يې هم هغه ته ده يا نه؟ آيا ددې انديښنه لـري يا نه چې بايد د هغه قوانين تر پښو لاندې نه کړي؟ يا پـه دنيـا کـې د مـدير او رئيس، حاکم او شاه او د زمانې په قدرتمنـدانو او ځواکمنـانو پسـې يـې؟ دا پـه بشپړه توګه بل مطلب دی چې آيا موږ له خدای سره ژوند کوو يا نـه؟ تاسـو پـه اداره کې مثلاً د يو کارمند چلن ووينئ: ټول اميد يې رئيس او له هغه پورته تـه دی چې آيا مثلاً تنخوا يې ورته زياتوي؟ بخشش ورته ورکوي؟ آيا له کـاره خـو يې نه وباسي؟ او د همدې په خبر. د همدې خيزونو پـه نتيجـه کـې دی چـې ټول په همدې هڅه کې دي چې د خپل رئيس زړه لاسته راوړي. نو آيا موږ، په يو پراخه اړين او نغاړلي نظام کې، له خدای سره هم داسې ژونـد کـوو؟ آيـا ټوله هڅه دې داده چې د هغه رضائيت جلب کړې، لکه څنګه چـې رئـيس تـه دې پاملرنه کوې او غواړې د هغه رضائيت جلب کړې، يا هاغه څـوک چـې تـه يې استخدام کړی يې؟ په داسې حال کې چې ته فقط د هغه کارمند يې، خـو خدای تعالی تاته ستا وجود او هر څه چې ته لرې درته بښلي او عطا کړي دي. آيا ربوبيّت يې تر کومې کچې منـې؟ قـرآن څرګنـدوي چـې د ټولـو پيغمبرانـو اصلي ستونزه له خپلو مخالفانو سره همدا «ربوبيت» دی.

په قرآنکريم کې د حضـرت موسی(ع) خبرې له فرعون سره ولولئ، ټولې يې د ربوبيت په اړه دي. فرعون په خدايانو باور درلود، خو خپـل ځـان يـې اربـاب

ketabton.com - The Digital Library

ګڼه: «فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى» [نازعات ۲۴(۷۹:۲۴)]. ويل يې ټول بايد په ټوله کې زما خبره واورئ: امر زما امر دی؛ زما له اجازې پرته د اوبو څښلو اجازه هم نلرئ! د حضرت ابراهيم خبره له نمرود سره هم د ربوبيّت پر سر وه. زموږ اصلي ستونزه هم همدا احساس دی چې خدای تعالی خپل واقعي ارباب ومنو او هره شېبه هغه خپل مراقب او څارونکی او خپل ناظر وګڼو؛ پر دې باور وکړو چې هغه له هر څيزه باخبر دی او موږ ويني او زموږ ټولې خبرې اوري؛ هره شېبه له موږ سره دی؛ زموږ سره مل دی، زموږ دننه دی.

د توحيد او شرک تر منځ ډېر نرى او ظريف بريد دی چې د هغه په پام کې نه نيول د ايمان له حدودو د وتو او خروج لامل کېږي. دا مرز او بريد همدا «ربوبيت» دی چې مشرکينو، سره له دې چې خدای تعالی يې رب الارباب ګاڼه او په آسمانونو او عرش عظيم کې يې د هغه پر ربوبيت اعتراف درلود، د انسانانو په عالم کې، بشري نفس ته د قياس له لامله د خدای لپاره دا ډول نقش قائل نه ول، لکه څنګه چې وويل شو هغوی د خدای شأن له دې اجل او ډېر اوچتتر ګڼه چې د رعيت په ژوند کې دخالت وکړي، لکه څنګه چې يو پادشاه نيغ په نيغه د رعيت په چارو کې د اداري لپاره کارمندان ګومارلي، دوی وايې: الله هم د پادشاه په څېر د انسانانو په عالم کې نيغ په نيغه نظارت او مديريت نکوي. داسې يې انګېرل چې خدای تعالی د انسانانو چارې يو شمېر کارمندانو ته سپارلې دي او پخپله يوازې غوره او مهمترې چارې چې د کوچنيو خدايانو او اربابانو پورې اړوند دي سر ته رسوي! پر دې بنا دا يې خپله دنده ګڼله چې د خدای تعالی پر ځای هغوی ته توسل ولټوي او د هغوی شفاعت او وساطت وغواړي چې د «الله» لور ته ددوی د نژدېوالي او تقرب وسيله وګرځي! خو له کومه ځايه چې دا کارمندان يې ناليدي پرښتې ګڼلې، ددې لپاره چې د خلکو پرګنې وکولی شي له هغوی سره اړيکه برقرار کړي، ډېرين يا د لرګو بُتان يې د پرښتو د نښو او سمبول په توګه جوړول.

ketabton.com - The Digital Library

سره ددې چې د مشرکینو «عوام الناس»و همدا بُتان نمانځل او له هغوی به یې خپل حاجتونه غوښتل، خو د شرک په فلسفه کې او د هغوی د خواصو په نزد اصلاً بُت کوم اصالت او عنوان نه درلود.

[مرحوم علامه طباطبائي (رح) د المیزان په تفسیر کې د نوح سورة د ۲۳ آیة تر لاندې د روایتونو برخه کې، د پنځو سترو بُتانو د پیدایښت د تاریخچې په اړه چې د هاغې زمانې د پنځو سترو شخصیتونو په یاد جوړ شوي دي داسې لیکي: «دا نومونه مخکې د نوح(ع) د قوم د صالحو وګړو نومونه ول، کله چې هغوی له دنیا ولاړل د هغوی پاتې کسانو ته شیطان وحې وکړه چې په هغه مجلس کې چې دوی به جلسه درلوده مجسمې نصب کړئ او ددوی نومونه پر هاغو مجسمو کېږدئ، خلکو هم دا کار وکړ، خو هغه مجسمې یې نه نمانځلې تر هاغه مهاله چې هغه نسل منقرض شو او له منځه ولاړ او بل نسل صحنې ته راغی او چون د مخکیني نسل علم یې نه درلود مجسمې یې تر نمانځنې لاندې ونیولې»].

«وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا» [نوح ۲۳(۷۱:۲۳)]

او [د نوح تر آغېز لاندې پرګنو ته] ویې ویل: داسې نه چې [له دې خبرو سره] له خپلو خدایانو [= بُتانو] [ځخه لاس واخلئ، داسې نه چې [دا پنځه ستر بُتان: «ود»، «سواع»، «یغوث»، «یعوق»، او «نسر» پرېږدئ.

اصولاً د خلکو پرګنې عادت لري ددې لپاره چې پر یو څیز ایمان راوړي هغه باید له نژدې ووینې او لمس او درک یې کړي، دوی متعالي لوړ معنوي ارزښتونه د خپل لید او بینش په تنګو قالبونو کې محدود او مسخ کوي.

البته په هاغو بُتانو سربېره چې په اسمانونو یا ځمکه کې د شتو پربشتو یا (الهه) خدایانو په نښانو جوړېدل او د ربوبیت [د انسانانو د عالم د اداري او چارو د تدبیر او پر لارې اچولو] نسبت هغوی ته ورکول کېده، د مختلفو مهالونو او مکانونو پر حساب، داسې یو نقش فرعونانو او سلطانانو [د ایزدي برم او جلال یا ظل الله په عنوان]، او همدا راز قدیسینو او روحانیونو او حتا الهي پاکو، سپېڅلو او منزه انبیائو ته [د تثلیث په فلسفه کې] قائلېدل.

ketabton.com - The Digital Library

فرعون چې د «انا ربکم الاعلی» ډول غږاوه او له تمسخر او ملنډو سره به یې پر موسی او هارون چیغې وهلې «فمن ربکما یا موسی»، لـه «اللـه» څخـه بـه یـې انکار نه کاوه او د خلکو خدایانو ته معتقد وو [او ګواکې پخپله د بتخانې متولي هم وو] او هیچا د هغه له خبرو د خالقیت او الوهیت د ادعا تلقي نه کوله، او اصولاً د حضـرت موسـی(ع) سره تـل د هغـه د دعـوا محـور «رب» وو [چـې د اختیـار څښتنتوب، سروری، ستروالي، شرف او آقائي پـه مفهـوم دی] او د خـدای تعـالی د شتون پر سر کوم اختلاف شتون نـه درلـود. همـدا راز «احبـار او رهبـان» چـې قرآن، مسیحیان د هغوی د «ارباب» نېولو له لامله غندي، هیڅکله یې د هغـوی د خدایي ادعا نه درلوده، «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَـانَهُمْ أَرْبَابًا مِـنْ دُونِ اللَّـهِ ...» [توبه ۳۱(۹:۳۱)] «هغوی خپل دیني عالمان او راهبان د الله پر ځـای [لکـه] د [داسې] اربابانو په توګه [چې د مطلقه ولایت لرونکي دي] ونېول ...» بلکې خلکـو به د هغوی دومره درناوی کوه، او د هغوی درجه به یې دومره اوچته ګڼله چې خپلې ټولې اړتیاوې به یې له هغوی غوښتې، او ویل به یې موږ مختوري یو او دوی د خـدای تعالی رسیدلي خلـک دي، دوی زمـوږ او د خـدای تـر منځ واسطه دي او دوی زموږ ټولې ستونزې رفع کوي.

په دې ترتیب د «رب» معنا د هاغه څه پرخلاف چې په عرف کې پېژندل شوې، خدای توب او خالقیت نه دی، لکه څنګه چې د کـور نارینـه تـه لـه دې لامله چې د کور پالنه او د چارو تـدبیر او پـر کـورنۍ مشـري او برلاسـی لـري «رب البیت» [د کور څښتن] وایي، خدای تعالی ته هم له دې لامله چې د وجـود د ټول عالم چلوونکی او سرور او سیّد او د انسانانو ژوند ته سازمان ورکـونکی دی «رب» [پالونکی څښتن] ویل کېږي. د هغه د ربوبیت پایله د موجوداتـو روزنـه او تربیت او د هغوی رشد، وده او کمال دی. او لکه څنګـه چـې وویـل شـول مشرکینو د خپلې محدودې نظریې پر بنسټ د انسانانو پـه عـالم کـې د خـدای تعالی دا راز دخالت نه منه او خدای تعالی ته پر شریکانو قائلېدل؛ ددې لپـاره چې باید داسې بې اهمیته! چارې د هغوی [شریکانو] په غاړه وي!

۲ ـ رحمانيت: «رحمانيت» يعني د خدای تعالی د رحمت نور پر ټولو څيزونو او هر چا ځلېدا لري او خپرېږي؛ لکه د لمر په څېر ټول ځايونه روښانه کوي. مشـركانو د خـدای رحـيم والـی منـه، خـو د هغـه «رحمانيـت» يـې نـه منـه. د «رحمانيت» معنا داده چې خدای تعالی ټولو ته پاملرنه لري پرتـه لـه دې چې کوم طبقاتي اختلاف په منځ کې وي. د ثروت او قدرت او نژاد پر بنسټ فـردي او طبقاتي بېلونې او امتيازونه رحمانيت ته د باور درلودلو له غوښتنې او اقتضا پر خلاف دي. نژادي او قومي او قبيله ګي او ددې په څېر نورې انګېرنې بايـد لېرې وغورځول شي. خدای تعالی رحمان دی و الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى. [طه۵ (۲۰:۵)] رحمان د جهان د اداري د مېز شاته ناسـت دی او عـام رحمـت لري او مساوات او برابری يې د انسانانو تر منځ بر قرار کړی دی: تاسو پر نورو د غوره والي، برلاسی او ټول غوښتنې حق نلرئ.

يعنـــې مشـــرکينو نـــه يـــوازې «ربوبيـــت»، بلکـــې د خـــدای تعـــالی لـــه «رحمانيــت» څخــه هــم چــې د مخلوقــاتو چــارو تــه رســېدنه او د علّــت او تـدبير سرچينـه ده انکـار کـاوه. هغـوی کـوم دليـل نـه لیـده چـې د هسـتی لايـزال خـالق پـر هاغـه څـه چـې خلـق کـړي دي نظـاره او نـنداره ولـري او هغه ته د رحمت فيضان ورسوي.

د مشرکينو له ليده د انسانانو په ژوند کې د خدای تعالی نقش په هماغه د خلق کيدو او پيدا کېدو په پړاو کې پای ته رسېږي او له خدای تعالی سره د انسان اړيکه ناشوني ګڼل کېږي، په داسې حـال کـې چـې پـه توحيـدي ليـد کـې د خدای تعالی نقش مستمر، تلپاتې او دائمي دی او بندګان پرله پسـې، لا ينقطـع د هغه د رحمت په انوارو کې دي او شوني نـه ده چـې حتـا يـوه شـېبه هـم دا فيض هېر شي. د داسې اعتقاد پايله او نتيجه دا ده چې:

لومړی؛ د خدای تعالی حاضر او ناظر ګڼل د ژوند په ټولو چارو او شرايطو کـې دی، او همدا راز توکل او توسل هغه ته دی، دويم؛ د ټولـو کائنـاتو د مشـترک خالق له ورکړې او بخششه په برخمن کېـدو کـې د ټولـو بنـدګانو مسـاوي ګڼـل

ketabton.com - The Digital Library

دي. ځکه چې د «رحمانيت» معنا د خدای تعالی عام او جهان شمول رحمت دی او له رنګ او جنسيت، پوړ او طبقې او درجې او ... پرته ټول بندګان رانغاړي. [د هغه د «رحيم» والي پر خلاف چې خاص رحمت ته عنايت او پاملرنه لري] لاندينې آيتونه د مشرکينو له لور [الله ته له اعتقاد سره سره] د هغه له رحمانيت څخه انکار څرګندوي:

«...أَهَـذَا الَّـذِي يَـذْكُرُ آلِهَـتَكُمْ وَهُـمْ بِـذِكْرِ الـرَّحْمَنِ هُـمْ كَـافِرُونَ» [انبياء۳٦(۲۱:۳٦)]. «...آيا دا هماغه کس دی چې ستاسو خدايان [د انکار له دريځه] يادوي؟ په داسې حال کې چې دوی پخپله د رحمان خدای له ياده منکر دي [او بُتانو ته نه پاملرنه نه ښونکي ګُناه ګڼي، خو د خدای تعالی نړی نغاړونکي رحمانيت ته نه پاملرنه ګناه نه ګڼي].»

«وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَـهُ شَـيْطَانًا....» [زخرف ۳٦ (۴۳:۳٦)]. «او هر هغه څوک چې د رحمان [خدای] له ياده د زړه سترګې پټې کړي، د هغه لپاره يو شيطان [= بوختيا] ګمارو...» «ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا» [مريم ٦۹(۱۹:٦۹)]. «بيا به له هرې ډلې هغوی راوباسو، چې د رحمان [لوراند] پر وړاندې تر ټولو زيات سرغړاند ول.»

«... إِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي » [طه۹۰(۲۰:۹۰)]. «... او بې له شکه ستاسو پالونکی ښتن خو رحمان دی، نو له ما پليوني وکړئ او زما [= نه له سامري] اطاعت وکړئ....»

«قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ ...» [اسراء ۱۱۰(۱۷:۱۱۰)]. «ووايه: [هغه که «الله» وبولئ يا «رحمان»، ...»

« ... وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ ...» [رعد ۳۰ (۱۳:۳۰)]. «...او دوی چې له رحمان [د الله د لوروني له صفته] منکريږي ...»

«قُلْ هُـوَ الـرَّحْمَنُ آمَنَّا بِـهِ وَعَلَيْـهِ تَوَكَّلْنَا...»[ملـک ۲۹(٦۷:۲۹)]. «ووايه: هغه [الله] رحمان دی [چې] پر هغه مو ايمان راوړی دی او يوازې پر هغه مو توکل کړی دی....»

ketabton.com - The Digital Library

« وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ...» [فرقان ٦٠(٢٥:٦٠)]. او کله چې هغوی [=مشرکانو] ته وويل شي: لوراند (رحمان) [الله] ته سجده وکړئ......

دا دوه مفهومونه [رب او رحمان] ول چې مشرکانو نشو زغملی او نه يې شو کولی هغه ومني. او په دې دوو څيزونو کې هغوی د انسانانو په اړه الهي توحيد نه منه، دا ځکه چې د هغوی ګټو او منفعتونو ته يې خطر پيښوه. دا د پيغمبر د زمانې ستونزه وه. دا معنا په ځلونو په قرآن کې راغلې ده وايي؛ هر کله چې د خدای تعالی له وحدانيته خبره ويل کېږي، د هغوی بدې راځي:
وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ.[زمر۴۵ (۳۹:۴۵)] «او هر کله چې الله په يووالي [= د شفاعت له نفی سره] ياد شي، د هاغو کسانو زړونه چې په آخرت باور نلري ترهيږي، خو هر کله چې له هغه غير ياد شي، هغه مهال دی چې خوښيږي [=ګلان يې له مخونو غوړيږي]!»

يعنې خدای مني او باور پرې لري، خو وايي: مه وايه چې يو دی! په يو ځای کې فرمايي چې مشرکينو ته عجيبه برېښي چې څوک ووايي يوازې يو خدای وجود لري: «إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.» [ص۵(۳۸:۵)] يوه عجيبه خبره کوي. په بل ځای کې فرمايي چې پيغمبر ته وايي آيا ته راغلی يې موږ ته ووايې چې يوازې د يو خدای عبادت وکړو؟ يعنې ته وايې هاغو څيزونو ته چې پلرونو مو پاملرنه کوله، پاملرنه ونکړو؟! او په بل ځای کې وايي: «... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْاْ عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا.» [اسراء ۴٦ (۱۷:۴٦)] «....هر کله چې په دې قرآن کې د خپل پالونکي ځښتن يووالی دې ياد کړې، شا کوي او له کرکې [او بېزارۍ] لېرې کېږي.».

نو کله چې هغوی ته ووايې يوازې او يوازې يو خدای، له تا په تېښته شي. فرمايي «....إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا....» [غافر۱۲(۴۰:۱۲)] «...چې هر کله الله په يووالي مطرح کېده [او توحيد ته د

ketabton.com - The Digital Library

بلنې او له شرک او بُت پالنې څخه د لېرې والي غږ پورته کېده] تاسو انکار کاوه او که هغه ته کوم شريک عنوان کېده [د واسطو او شفيعانو پښه ورغځېده] باور مو کاوه...»

بس همدا چې توحيد مطرح کړې منکرېږي. بل ځای کې فرمايي هر کله چې د خدای له بندګانو يو قيام وکړي او خلکو ته پر دې بلنه ورکړي چې يو خدای وبولئ، ټول پرې ښورېږي؛ ټول پر هغه يرغل کوي. پيغمبره ووايه: إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا. ووايه زه يوازې او يوازې هغه، هغه واحد ربّ، بولم او هيڅ يو له هغه سره شريک نه ګڼم.

پر دې بنا اصلي مسئله توحيدي ژوند کول دي. او له همدې جهته، پيغمبران او امامان او ديني سروالان ټول موډل، مثل، نمونې او ساري دي او د هدايت لپاره واسطې دي. خو په هاغو چارو کې چې خدای تعالی ته اړوند او ځانګړې دي بايد يوازې هغه ته مخه کړی شي. په دې چارو کې هيڅوک واسطه کېدی نشي. اصلي ستونزه او کړښت تل همدا دی، او په دې توګه همدا زموږ اصلي ستونزه هم ده. کله چې له خدای پرته نور کسان زموږ اعتقاد ته وارد شي، نو لږ لږ او ورو ورو خدای اړخ ته اېښوول کېږي.

له ياده بايد ونباسو چې خدای تعالی په هر ځای کې شته او داسې ځای نشته چې هغه هلته نه وي، هغه اول او آخر دی، که له آدمي سره د هغه ددې تلپاتې او دايمي نسبت او اړيکي څخه غفلت وشي، ورو ورو به يو لړ واسطې پيدا شي او وروسته به له دې واسطو سره د انسان اړيکه برقرار شي او انسان به ټول ځيزونه له هغوی وغواړي. هغه مهال، انسان خپل ټول ځيزونه له خدای پرته له نورو غواړي او نور نو د خدای په څرک، نښې او پوښتنې پسې نه ځي؛ نور نو له خدای سره کار نلري، خيال کوي او انګيري چې هغه [الله]، يو شمېر د واسطې کېدو لپاره په دنده ګومارلي چې زموږ اړتياوې او حاجتونه پوره کړي. نو لېوالتيا او علاقې د هغوی لور ته متوجه کېږي؛ دعا ګانې هغوی ته

متوجه کېږي. البته دا څيزونه ظاهراً پر خپلې ژبه نه وايي؛ بلکې په ظاهري توګه په ژبه خو وايي چې موږ غير له خدايه بل څوک نه بلو او هغوی خو فقط زموږ د حاجتونو د پوره کولو وسيلې دي.

خو بايد پوه شو چې په قرآن کې داسې اجازه هيچا ته نه ده ورکول شوې. خدای تعالی هيڅکله داسې فرمايلې نه دي. زموږ تېر بحث هم همدا وو. د «زمر» په سورة کې راغلي دي؛ کله چې هغوی ته ويل کېږي چې ولې له خدای پرته بلئ، وايي موږ خو دوی نه بلو، موږ ددوی په توسه، خدای تعالی ته نژدې کېږو او دوی د خدای لور ته د خپل ځان د نژدېوالي او تقرب د وسيلې په توګه ګومارو؛ لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى دوی د تقرب لپاره وسيله دي؛ د خدای په نزد زموږ شفيعان دي؛ موږ دوی ته متوسل کېږو. دا څرګنده ده چې زموږ په زمانه کې هم توسل او شفاعت ددې لپاره نه دی چې خدای ونمانځي، بلکې د حاجتونو د رفع کولو لپاره دی؛ د دنيوي مادي اړتياو د پوره کولو او رفع کولو لپاره دي. په واقعيت کې دا بزرګان زموږ د دنيوي مقصدونو د رسېدلو لپاره وسيله شوي دي. سمدم لکه دوی چې زموږ په خدمت کې وي! هغوی حاضروو چې لاړ شي زموږ حاجتونه او اړتياوې له خدايه واخلي! همدا ځای دي چې الله وايي دا شرک دی.

الهي انسانان ددې پر ځای چې د خدای پالنې په لارليک کې او د خدای نمانځنې په اوږدو کې وګومارل شي، په عرض کې يې واقع شوي دي. هغوی به په خپل وخت کې د توحيد لپاره کار کړی وي خو د ورپسې زمانو خلکو له هغوی د توحيد د زده کړې پر ځای، د خپلو مادي او دنيوي ستونزو لېرې کول غواړي او هيلې يې د الله پر ځای هغوی ته کېږي، موږ چې غواړو خدای تعالی ونمانځو، بايد د خدای(ج) له دې صالحو بندګانو، له پيغمبره، له امامانو، او نورو بزرګانو زده کړه وکړو چې موږ څه ډول خدای تعالی له اخلاص سره په خالصانه توګه ونمانځو. دا ډېره زياته بنه خبره ده؛ هيڅ ستونزه

او اشکال هم نلري؛ هغوی بايد د خدای نمانځنې لپاره زمونږ مربيان او ښوونکي اوسي؛ خو ددې پرځای چې له هغوی د توحيدي خدای نمانځنې زده کړه وکړو او له هغوی پليوني وکړو کله کله هغوی ته د خدای تر څنګه ځای ورکول کيږي او هغوی ګومارل کيږي له دې انګيرنې سره چې هغوی کولی شي زمونږ ستونزې حل کړي، چې همدا څرګند شرک دی.

د انسانانو په عالم کې

د خدای له ربوبيت او رحمانيت څخه د انکار نظري پايلې

کله چې د انسانانو د ژوند په صحنه کې د خدای تعالی د تدبير لاس ناليدلی ونيول شو او د هغه له حضور او شهود څخه انکار وشو، په طبيعي توګه حساب او کتاب او د خالق او د هغه د خلق پر وړاندې د انسان له مسئوليت او تعهده انکار کيږي او انسان لکه د پرې شوي پړي او خوشې شوي قيزې، ملونې او واګو په څير يَله او خوشي پرېښوول کيږي. کله چې ازمېښت او مسئوليت نفې شو، په منطقي توګه جزا او عقاب او «يوم الدين» چې هرڅوک بايد د خپلو کړنو پايلو او نتيجې ته پکې ورسيږي، منتفي کيږي. او هر مهال چې د انسان د سرليک اړيکه د هغه له لاسته راوړنو څخه تر انکار لاندې ونيول شي په اصل کې د انسان لارښوونه او هدايت او تربيت، روزنه او ارشاد بې معنا بريښي. پر دې ترتيب له توحيده انحراف او کږېدنه او له «ربوبيت» څخه انکار، نيغ په نيغه له دوو نورو بنسټيزو اصلونو، يعنې د نبوّت [پيغمبری، کتاب، او هدايت] او قيامت [د جزا ورځ] انکار ته رسيږي او پای مومي. او په دې ترتيب توحيد د داسې يو مثلث په څوکه کې ځای نيسي چې د هغه د زاويې تغيير نورو زاويو ته هم تغيير ورکوي. څرنګه چې مشرکينو له خدای سره د انسان اړيکه محال ګڼله، د رسولانو [او د خدای تعالی د استازو] له «بشر» والي څخه يې هم تعجب کوه او ويل يې: که خدای تعالی غوښتلی څوک د انسانانو د هدايت لپاره ولېږي هرومرو يې يوه پرښته ددې مأموريت لپاره غوره کوله.

ketabton.com - The Digital Library

«فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً...» [مؤمنون۲۴(۲۳:۲۴)]. «نو د قوم سروالانو يې چې [د هغه له رسالته] انکار کوه، [خلکو ته په خطاب کې يې] وويل: دا [سړی] ستاسو په څېر له بشر پرته [نور] څه نه دی چې [له دې دعوو سره] غواړي پر تاسو لوړتيا [= رياست] لاسته راوړي او که الله غوښتلی [چې کوم استازی ولېږي]، نو هرومرو به يې کومه پرښته رالېږلې وای،... »

او له دې چې د خپلو کړنو او اعمالو پر جزئياتو يې د خدای تعالی مراقبت او محافظت، د پاچا او رعيت سره په مقايسه کې، د هغه د شأن او برم ټيټوالی ګڼه، او ويل د خدای درجه دومره ټيټه نخ ده چې زموږ خبرو ته غوږ ونيسي د خپلې وينا او چلن پر وړاندې يې کوم مسئوليت نه پېژاند او له دې څخه چې د هغوی کړنې او عملونه ثبت او ضبط کېږي او يوه ورځ بايد د هغوی په اړه ځواب ويونکي اوسي، له ملنډو، تمسخر او تعجب سره يادونه کوله!. قرآن په عمده توګه د «يوم الدين» په اړه د هغوی تکذيب او دروغ ګڼنه، چې کړنو او عملونو ته د رسېدنې ورځ ده نقل کړې ده، ګواکې قيامت او بعثت او د هاغې ستړې ورځې نور اړخونه او ابعاد هغوی ته اصلاً مطرح نه ول او په قرآن کې ددې موردونو د تکذيب په اړه [له يوم الفصل پرته] نغوته نه ده شوې.

«هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ»[صافات ۲۱ (۳۷:۲۱)] [هو] دا هماغه [له حقه د باطل، مؤمن له کافره] د بېلتون ورځ ده، چې له يوې مخې مو دروغ ګڼله [او انکار مو ترې کوه].

له توحيده د انکار عملي نتيجې او پايلې

له خدای سره د انسان د مستقيمې اړيکې په شونتيا د اعتقاد نه درلودل او د انسانانو هر يوه ته د پالونکي څښتن د تلپاتې رحمت پر فيضان نا باوري، ځينې نتيجې او پايلې له ځان سره راوړي چې په لاندې توګه د هغوی مهمترينو ته نغوته کوو:

۱ ـ عبادت من دون الله ـ د عبادت معنا د معبود پر وړاندې د نفس همواروول او د هغه تسلیم دی. مشرکینو له دې چې الهه او بېل بېل اربابان یې په خپل ژوند کی اغېزمن او مؤثر ګڼل او د منفعت او ګټو په جلب او د ضرر په دفع کې به یې هغوی ته پناه وروړله، د هماغوی پر وړاندې به رام او تسلیم، خاشع او خاضع ګرځېدل او خپل نفسونه به یې د هماغوی پر وړاندې خوار او ذلیل کول. که په قرآن کې ویل شوي «لاتعبدوا الشیطان» داسې ونه انګېرل شي چې موږ د شیطان له نمانځنې منع شوي یو! ځکه چې داسې نه برېښي کوم څوک دې د شیطان نمانځنه وکړي یا څوک دې شیطان نمانځی وي! د شیطان نمانځنه همدا د هغه وسوسو، تحریکونو او هڅونو ته رام کېدل او تسلیمېدل دي او مشرکین هم چې عبادت یې د بتانو په درشل کې، د هغوی نمانځنه نه، بلکې خدای ته د تقرب په خاطر هغوی ته د ذلت ځرګندونه وه «... مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...» [زمر ۳(۳۹:۳)]. « ....[باطله ادعا یې داده چې وایي] موږ دا نه نمانځو، مګر له دې کبله [هغوی ته متوسل کېږو] چې موږ خدای ته [د حاجتونو په وړاندې کولو کې] نږدې کړي.....»

۲ ـ د الهه او ارباب شفاعت ـ کله چې بشر ونشي کولی له خدای سره اړیکه بر قرار کړي، او له خپل پالونکي څښتنه فیض او فضل تر لاسه نشي کړی، له دې پرته بله چاره نه پاتې کېږي چې لید او نظریه یې د یو لړ انګېرنو په قالب کې رامنځته شي له دنیایي ټلوالی سره په لوبولو کې، په شفیع او واسطې پسې وګرځي چې د خدای په نزد ددوی لپاره د لار او چار پرانستنه وکړي او لار او ګودر ورته پرانیزي او کار یې مخې ته لاړ شي. نو وینو که سر یې د بتانو پر درشل ټیټاوه، هغوی یې د خدای په نزد د ځان لپاره شفیعان ګڼل [هؤلاء شفعاؤنا عندالله] امېد او هیله یې درلوده چې د هغوی په وساطت به یې مصیبت او ربړ لېرې شي، منفعت او ګټه به یې تر لاسه شي.

ketabton.com - The Digital Library

که څه هم د «شفاعت» مسئله او د عواملو او لاملونو يا د نورو انسانانو نقش د انسان په دنيائي او اخروي سرليک کې د قرآن له ليده رد نه دی، خو توحيدي شفاعت هغه دی چې دا عمل د الهي تدبير په چوکاټ کې يوازې خدای تعالی ته اړوند ګڼي او د نورو عواملو نقش د خدای تعالی له جهل او د نورو له کړنو څخه د بېخبرۍ له لامله نه، بلکې د هغه د «اذن» په بهير کې ګڼي، چې دا فرق لري له هاغه مشرکانه شفاعت سره چې؛ د شفيعانو لپاره بالذات خپلواکي او استقلال قائل ول، چې د انسان عمل د هغه له سرليک سره د مستقيمې اړيکې له قانونمندۍ خارجوي. د مشرکانو د انتظار وړ شفاعت په داسي ډول دی چې ګواکې خدای تعالی د ګناهګار بنده له نېکو يا بدو عملونو څخه کومه اطلاع نلري او بايد کوم مقرب شخص يا پرښته په منځ کې وي او په دې اړه يې وساطت او منځګړيتوب وکړي، او د ګناهګار بنده عرض او خبر هغه ته ورسوي، او په اصطلاح ټلوالي او حزبي ګري وکړي.

۳ ـ د «من دون الله» بلل او دُعا کول ـ طبيعي ده کله چې انسان د اميد سترګې له خدای پرته بل معبود ته ولري، بل معبود که فرعون وي، يا پرښته يا احبار او رهبان وي، نو هماغه بلي او د تکليف او زحمت پر مهال يې د غوښتنو «دُعا» هغه ته متوجه کېږي. همدا ځای دی چې قرآن هاغه کسان چې غير له خدايه بل څوک بلي [يدعون من دون الله]، غندي او اعلاموي: «هاغه کسان چې په غير له خدايه نور بلي، هغوی چې هيڅکله د کوم شفاعت څښتنان نه دي» [و لا يملک الذين يدعون من دونه الشفاعه ...]

نو که له دې ليد او منظره، د قرآن دا آيتونه دقيق او په ژوره توګه ولولئ، وينئ چې ولې يې پر دې مسئلې تر دې کچې ټينګار کړی دی او ولې فرمايي: قل هو الله أحد. «الله» يعنې هاغه چې انسان له هغه سره د الوهيت اړيکه مومي؛ چې هغه د انسان معبود او معشوق دی او يوازې يو دی او له يو زيات نه دی. الله الصمد. خدای بشپړ دی، کامل دی، خالي او خلل منونکی نه دی،

ketabton.com - The Digital Library

ډک دی، بې نياز او نااړمن دی او ټول هغه ته اړمن دي، کوم نقص او عيب نلري. يعنې ګومان ونکړو چې هغه په يو ځای کې کوم نقص لري او زه په هاغه ځای کې بايد يو بل ځوک مرستې ته وغواړم. تاسو وينئ چې په هر ځای کې چې د شفاعت په اړه کومه مسئله راغلې ده – له يو يا دوه استثناٶ پرته – ورپسې تذکر ورکوي يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ [بقره ۲۵۵ (۲:۲۵۵)] خدای تعالی ستاسو د ټولو، له تېر او حال او راتلونکي، او له هغوی چې تاسو د شفاعت لپاره د هغوی لور ته ځئ، خبر دی. يعنې خدای ته هيڅ څيز مجهول نه دی چې څوک هغه ته ورشي او وغواړي چې هغوی له خپلې وينا او شفاعت سره له چا سره مرسته وکړي. خدای تعالی په هر څيز پوهېږي. او هم دا چې له خدای تعالی څخه هيڅوک مهربانتر نه دی چې وغواړي خدای د چا په اړه پر رحم راولي. که زموږ په زړه کې رحم دی، معدن او بې نهايت يې له خدای تعالی سره دی، او له هغوی يې د ستنې د ځوکې په کچه زموږ په زړونو کې ايښی دی. نو، هغه په هر څيز پوهېږي او هرچاری هم هغه دی. خدای زموږ په دننه کې دی. هغه زموږ له دننيو رازونو خبر دی. مخکې له دې چې موږ پر هغوی پوه شو، هغه پوهيږي. مخکې له دې چې موږ ووينو هغه يې ويني. مخکې له دې چې موږ واورو هغه يې اوري. مخکې له دې چې څه احساس کړو هغه پرې علم لري. زموږ ټول احساسات او ادراکات زموږ په دننه کې د فعل او انفعالاتو محصول دی؛ نو مخکې له دې چې پايلې ته ورسېږي او زموږ قلب کوم څيز احساس کړي، هغه پوهېږي چې زموږ په دننه کې څه تيرېږي او څه ستونزه لرو. نو، دې ته څه اړتيا ده چې کوم کس زموږ په اړه خدای ته خبر ورکړي، چې له موږ سره مرسته وکړي. د دعا او شفاعت او توسل مسئله يوه ميخانيکي چاره نه ده چې زه لاړ شم يو څوک ورته پيدا کړم. د دنيايي چارو په څېر نه دی چې زه تاته ووايم لاړ شه له خدايه دا زما لپاره وغواړه. دا ټول دنننې حسونه دي او داسې کوم څيز نه دی چې زما له هويت سره بې اړيکې وي. نو، دا په اصل کې انسان روح دی چې بايد

ketabton.com - The Digital Library

متحول شي، دا اړیکه قلبي اړیکه ده. د زړه اړیکه خو واسطه نه غواړي. د انسان خپل ځان دی چې له خدای سره په خپل نږدې ارتباط کې لاندې باندې کېږي؛ د زړه حضور پیدا کوي؛ عوض کېږي؛ بدلېږي؛ او که کوم حق حاجت ولري، پوره کېږي. دا د هاغو مسئلو له ډلې نه ده چې موږ یې له بل چا وغواړو. قرآن فرمایي؛ هغوی چې تاسو ورپسې ځئ، [چې کېدی شي مقصد یې پرښتې او نبیان وي]، أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ، هغوی چې تاسو یې بلئ، پخپله د خپلو حاجتونو لپاره خدای ته متوسل کېږي: يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ هغوی پخپله خدای ته توسل لټوي؛ هغوی پخپله پالونکي څښتن ته د نږدېوالي لپاره د وسیلې پیدا کولو پسې دي. أَيُّهُمْ أَقْرَبُ هغوی پخپله خدای تعالی ته د تقرب او نږدېوالي قصد لري وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ [اسراء۵۵(۱۷:۵۵)] د خدای تعالی رحمت ته هیله من او امیدوار او د هغه له عذابه په ډار کې دي. فرمایي تاسو ولې په هغوی پسې ځئ؟ هغوی پخپله د خدای پر لور مخ لري. تاسو ولې نیغ او مستقیم پخله د الله لور ته نه ځئ؟

۴ ـ غیر له خدایه بل ته توسل ـ د ژغور او نجات لپاره یو عامل ته متوسل کېدل، یا له نورو نتیجو څخه برخمن کېدل، له توحیده انحراف دی. په قرآن کې دوه ځلې د «وسیلة» کلیمه راغلې ده چې په لومړي کې د وسیلې لټولو ته له تشویق سره، د اشارې په توګه یې جهاد د اغېزمنې وسیلې په عنوان معرفي کړې دی: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» [مائده ۳۵ (۵:۳۵)] ای هاغو کسانو چې ایمان مو راوړی دی، له خدایه پروا ولرئ او د هغه لور ته د [تقرب د] وسیلې په لټه کې اوسئ او د هغه په لار کې جهاد وکړئ، ښايي وژغورل شئ.

او په دویم کې له پیغمبرانو څخه د ځینو نورو په نسبت د فضیلت په ذکر پسې، هاغو کسانو ته په خطاب کې چې د تکلیفونو او کړاوونو د رفع کېدلو لپاره او په خپلو اوضاعو کې د تغییر، تحول او اووښتون لپاره له خدایه پرته

نور کسان بلي او د هغوی لپاره نقش او اغيز انګيري، ټينګار کوي: «هغوی چې تاسو يې بلئ، (هغوی پخپله) د خدای لور ته د وسيلې په لټه کې دي چې د هغه پر لور له تقرب سره يو پر بل مخکېوالی وکړي او هغوی د هغه رحمت ته هيله من دي او د هغه له عذابه ډارېږي: «... وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا» «قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا.» « أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ .... » [اسراء ۵۵ (۱۷:۵۵) تر۵۷] . «...او موږ ځينو له پيغمبرانو څخه پر ځينو نورو فضيلت [او غوره والی] بښلی او [له دې جملې مو] «داوود» ته «زبور» ورکړ. [ای پيغمبره م شرکينو ته] ووايه: هماغه کسان راوبلئ چې له خدای پرته يې [د خپلو حاجتونو په پوره کولو کې اغېزناک] ګڼئ؛ نو [و به وينئ چې] نه کولی شي له تاسو کړاو [او ضرر] لېرې کړي او نه [حتا] کولی شي کوم بدلون پيدا کړي [= د شرايطو تغيير رامنځته کړي]. هغوی چې دوی يې[مشرکان، يې د خپلو حاجتونو د پوره کولو لپاره] بلي، هغوی پخپله د خپل پالونکي څښتن درشل ته [د تقرب لپاره] د و سيلې په لټه کې دي چې [په نېکيو کې له سرعت او يو له بله په مخکې کېدو سره معلوم شي] په دوی کې کوم يو ډېر مقرب دی او [هغوی] د هغه [= الله] رحمت ته هيله من دي او [له توحيده د انحراف په صورت کې] د هغه له عذابه ويرېږي؛ ...»

ددې آيتونو مخاطبين کوم کسان دي؟ ټول خلک، او په ځانګړې توګه ټول مسلمانان دي او که د پيغمبر د مهال هماغه مشرکين؟ که څه هم ځينو ويلي چې نه خير، ددې آيتونو مقصد مشرکين دي چې د بتانو نمانځنه يې کوله. خو آيا مشرکين د خدای رحمت پسې ول؟ دوی وايي د هغو آيتونو مقصد چې فرمان يې ورکړی له الله پرته مه نمانځئ دادی چې بتان مه نمانځئ او هغوی د وسيلې په توګه مه ګومارئ، نو بُت نمانځونکو ته وايي. خو دا کسان پاملرنه نه کوي چې بُت خو د سړي لپاره کوم کار نشي کولی، بتان خو د

ketabton.com - The Digital Library

خدای رحمت پسې نه دي او نه داسې کوم حس لري او د ويرې او ډار حس هم په هغوی کې نشته. فرمايي هاغه کسان چې تاسو يې بولئ هغوی پخپله د خدای رحمت ته د اميد سترګې نيولي او له خدايه ډارېږي. هغوی پخپله د خدای په توسل پسې دي. نو، تاسو لګيا ياست کوم لور ته ځئ؟ دا د اسراء سورة ۵۷ آية دی. يو ځل يې بيا په غور ولولئ له دې مخکې د انبيائو داستان راغلی دی. د انبيائو په اړه وايي چې هغوی نايد وسيله کړئ او هغوی نايد وبلئ، د کميل په دعا کې د حضرت علي له ژبې لولو إنّي اَتَقَرَّبُ إلَيکَ بِذِکرِکَ، خدايه، زه تاته ستا له ذکر سره ستا پر لور نژديوالی لټوم. مګر پالونکي څښتن ته عرض نه کوي چې يَتَوَسَّلُ إليکَ بِرُبوبِيَّتِکَ خدايه زه متوسل کېږم، اما څه ته؟ نه وايي ستا پيغمبر ته متوسل کېږم؛ وايي ستا ربوبيت ته متوسل کېږم. عرض کوي وَ أستَشفِعُ بِکَ إلَی نَفسِکَ تا پخپله تاته شفيع نيسم. دا خالص توحيد دی. حقيقي توحيد همدادی چې سړی د خدای ربوبيت ته متوسل شي او پخپله خدای شفيع ونيسي. دا يعني خالصه خدای نمانځنه. نيغ د هغه پر لور تګ. ډېرى خلک دا د کميل دعا په ځانګړې توګه د جمعې په شپه کې لولي، خو څومره يې معنا ته پاملرنه کوي؟

په پورتنيو آيتونو کې د مسيحيانو دا اعتقاد چې عيسی(ع) په سولې ځړول شوی چې له خپلې دې قربانۍ سره زموږ ګناهونه وپېري او دا چې د خدای په درشل کې زموږ شفيع اوسي، پر دې بنا بايد هغه ته متوسل شو او له هغه څخه د شفاعت غوښتنه وکړو، دا ټول په څرګنده توګه ردوي. الهي انبياء (عليهم السلام) پخپله خدای ته د تقرب او د رحمت د جلب او مغفرت لپاره د وسيلې په لټه کې ول، نو څه ډول د خدای بنده مجاز دی چې «د خدای پر ځای» هغوی ته متوسل شي او د خدای له عذابه خوندي پاتې شي؟

د هر چا توسل د هغه خپل عمل ته دی او که هم په حديثونو او روايتونو کې انبياء(ع) ته د توسل توصيه شوې، له هغوی څخه د پلوينې له بابه او په هاغه لار

کې پل ايښوول دي چې هغوی وهلې ده. په دې صورت کې که څوک په رښتيا د هغوی «اسوه» او لار ونيسي او عملاً له هغوی تبعيت او پليوني وکړي، ګواکې د خدای پر لور يې د تقرب لپاره وسيله کارولې ده. دا يو توحيدي توسل دی چې د عواملو او نورو وسيلو لپاره د خدای له مشيت څخه خارج ورته خپلواکي او استقلال قائل نه دی او که هم د هغه غوره بندګانو ته پاملرنه کوي نه د «الله» په عرض کې، بلکې د هغه د بنده ګۍ په طول کې ده.

نتيجه اخيستنه او د پند او درس زده کړه:

تيرو پاڼو ته له پاملرنې سره چې د مشرکينو د اعتقادونو او کړنو په باب کې او د شرک د فلسفې د بنسټ په اړه وويل شول، دادی کولی شو يو ځل بيا د اخلاص سورة قرائت کوو او د خپلو سترګو په مخکې د هغې د معناو او بنسټيزو مقصدونو په ايښوولو سره، د خپل ژوندانه طريقې، آداب او سنتونه، چې د الهي حقه مذهب په ګومان، هغه ته پايبند شوي يو، له هاغه څه سره چې مشرکينو سر ته رسولي دي، په منصفانه توګه مقايسه کړو، او له الهي خالص دين او ابراهيمي توحيد سره د خپل واټن اندازه واخلو. او دا ووينو چې تر کوم بريده په عبادت، توسل، دعا، او شفاعت کې د توحيد لار کڄ کوو او تر کوم ځايه مو د شرک ښويندځای ته سقوط کړی دی، آيا نمانځنه مو د خدای په نسبت ده، يا سر مو د اشخاصو درشل ته ټيټ کړی دی او خپل نفس مو اراده کړل شوو ملوکانه غوښتنو او د بېلو بېلو مرادونو فتواګانو ته تسليم کړی؟

آيا خدای ته متوسل کيږو او هغه ته توکل کوو او يا د داسې وسيلې په لټه کې يو چې لکه د فرصت پالو او چالاکو وګړو په څير لستوڼي مو بډ وهلي او له زيار ايستنې او پانګې اچونې پرته، خپل لاسونه د اهل توصيه او پيرانو او ميرانو او باباګانو پر لمنو ټينګوو؟ آيا په خالصانه توګه خدای بلو او عزت او حمد يوازې هغه ته ځانګړی ګڼو يا د نورو له ستاينې او په افراط ککړې ثنا سره او د هغوی لپاره په افراطي عزت او درناوي قائلېدلو د هغوی په تحسين او تمکين

کې غاړه ږدو؟ او په پای کې آيا لکه د حضرت علي [د مؤحدينو د سرلاري] په خبر؛ شفاعت او توسل خدای ته ځانګړی ګڼو، لکه څنګه چې د کميل په دعا کې يې د هغه توحيدي لار ښوولې [... اللّهُمَّ إِنِّي أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِذِكْرِكَ، وَأَسْتَشْفِعُ بِكَ إِلَىٰ نَفْسِكَ ... وَيُنادِيكَ بِلِسانِ أَهْلِ تَوْحِيدِكَ، وَيَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِرُبُوبِيَّتِكَ؟ ...]. يا په دې چارو کې د دين لويانو ته اصالت او ذاتي استقلال قائل يو؟ او د ستونزو او ربړ د لېري کولو لپاره د پيرانو او ميرانو په درشلونو کې خپل سرونه ټيټوو او په ځرګنده توګه د ښکاره شرک ارتکاب کوو.

مونږ هره ورځ په خپلو پنځه ګونو نمونځونو کې لږ تر لږه اوولس ځلې له خدای تعالی سره ژمنه کوو چې [ايّاک نعبد و ايّاک نستعين]، او ټينګار او تصريح کوو چې يوازې او په ځانګړې توګه د هغه په نسبت به تعبد [د اطاعت او پيروۍ لپاره د نفس تسليم] ولرو او يوازې له هغه څخه مرسته او ياري غواړو. خپل وجدان قاضي ګومارو چې حکم وکړي تر کومې کچې په خپلې دې ادعا کې رښتينی يو. آيا په «ايّاک» کې الا او کومه استثنا هم شتون لري چې وکولی شي له ټوليزې قاعدې تخلف وشي او توجيه او تفسير کړی شي؟

پوهېږو چې مشرکين له «الله» منکر نه ول، بلکې د هغه له ربوبيت او رحمانيت څخه د انسانانو د عالم په نسبت منکرېدل. په رښتيا د وسمهال د مسلمانۍ او خدای نمانځنې مدعيان؛ چې لکه د نصارې په څېر خپل «احبار او رهبان» يې خپل اربابان نيولي دي او په هر حلال او حرام کې د هغوی مقلدين او سرسپارلي دي او د واحد «الله» پر ځای «ارباب متفرقون» ته خضوع کوي، څه توپير لري له هاغو مشرکينو سره چې د تاريخ په تېر مهال کې د انسانانو د عالم «ربوبيت» يې په الهي دستګاه کې کارمندانو ته تفويض شوی انګېره؟ هاغه څوک چې الله عملاً [نه يوازې په اعتقادي باورونو کې] خپل «رب» وګڼي، د زور

ketabton.com - The Digital Library

او زر او تزوير اربابان د خپل سرور او سالار او سيّد په توګه نه پيژني، نه له هغوی ډارېږي او نه هغوی پورې خپلې هيلې او اميدونه تړي.

هغه ځوک چې «الله» د رحمان په صفت پېژني، پر نورو بندګانو د ځان لپاره يا د خپل صنف او طبقې او هم پوړيو لپاره کوم امتياز، پر نورو اوچتتر نه قائلېږي او ټول د الهي رحمت تر بې بريده انوارو لاندې مساوي او برابر په وروری کېويني. په دې صورت کې د انسان له زړه استعلا او استکبار او استثمار زائلېږي او د پالونکي ښتن حکيمانه مشيت ته تسليمېږي.

په واقعيت کې ددې سورة ټول بحث همدا اخلاص دی له همدې لامله دا سورة «اخلاص» نومول شوی دی. «اخلاص» يعني خالصېدل. او همدا اخلاص په دين کې خدای تعالی غوښتی دی. تاسو د اخلاص ډېره کارَونه او استعمال د [زمر] په سورة کې وينئ. ددې سورة په پيليزو آيتونو کې راغلي دي: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ [زمر ۳ (۳۹:۳)] دين بايد په خالصه توګه سر ته ورسېږي؛ نه دا چې په خدای نمانځنه کې د ځان او خدای تر منځه نورو عواملو ته دخالت ورکړل شي. په دې سورة کې په ځلونو پيغمبر ته وايي چې ته اعلام وکړه «قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ.» [زمر ۱۱(۳۹:۱۱)] ووايه: ماته امر شوی چې مخلصانه او په خالصانه طريقه د خدای عبادت وکړم.

خدای تعالی له شرک پرته، ټولې ګناهګانې بښي، ځکه چې شرک د آدمي د عقل او ايمان آفت دی، همدا چې د يو بنده په دين کې ډېره کوچنۍ ناخالصي وارد شي، په تدريج لکه د خوره په څېر، د ايمان اندام او غړي مسخ کوي. ځکه چې بشر همدا چې محسوس او ملموس لاستی ومومي په هغه پورې نښلي او له هاغه څه چې نامحسوس او نالېدي دي لاس کاږي، د سامري پر خوسکي زړه تړي، او د فرعون له منګولو څخه ژغورونکی پروردګار هېروي. دا چې ټل په قرآن کې پيغمبر [او مسلمينو ته] فرمان ورکړل شوی دی خدای تعالی

ketabton.com - The Digital Library

ته «خالصانه» عبادت وکړئ، أَلَا لِلَّـهِ الـدِّينُ الْخَـالِصُ ...، د همدې لپاره دی چې د شرک له مختلفو ډولونو او د توحيد د بريدونو له تيري څخه ځان وساتئ. په رښتيا زموږ په اسلامي ټولنو کې تر کومه بريده الهي کتاب په مرافعاتو کې او د ستونزو د حل په لټه کې د مسئولينو او خلکو د مراجعې ميزان او کنډه ده او تر کومه بريده د خدای د رسول «اسوه»، الګو او شاهد دی؟آيا زموږ په مسجدونو او مقدسو مرکزونو کې قرآن ډېر لوستل کېږي يا نور کتابونه؟ آيا دا راز بې اعتنائی، اعراض او مخ اړونه له هدايت او کتاب او نبوت څخه عملي انکار نه دی؟

ومو ويل چې د «قل هوالله...» سورة له دې ليده اخلاص نومول شوی دی چې له هر ډول شرک، ريا او نفاق څخه د خالص کېدلو لار ښيئ، او همدا راز له دې نظره توحيد نومول شوی دی چې د توحيد جامع اصول بيانوي. هغه يې سورة «الاساس» ګڼلی چې د احديت له اسمونو او صفتونو څخه د هستۍ د اساس او بنسټ ولاړېدل پيل کوي، او بالاخره هغه ته يې «نسبة الرب» ويلی چې د شرک اصلي غوټه پرانيزي هاغه غوټه چې د «رب» نقش ته له آګاهانه ايمان پرته او له خالق سره د مخلوق د اړيکې له طريقه په انحراف کې ده.

يو ځل بيا ددې سورة لنډ آيتونه قرائت کوو. له ژور او آګاهانه ايمان او اعتقاد سره يې لولو «قل هو الله احد» هاغه کسان پرېږده چې لکه د پيغمبر د هم مهالو مشرکينو په څېر د خدای د احديت او يوازېتوب له اورېدلو سره زړه توري کېدل او ترېدل. او له دې کاره په شور او غوغا دي، او په آخرت ايمان نه راوړي. «وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّـذِينَ لَا يُؤْمِنُـونَ بِـالْآخِرَةِ ...» [زمر۴۵(۳۹:۴۵)] له دې وروسته خدای تعالی د «صمد» په صفت يادوو: اللـه الصمد، خدای تعالی له هيڅ بابته خالي او خلل منونکی نه دی چې د هغه لپاره کمال او رشد وانګېرل شي او کوم نقص او نقصان ورته قائل شي. هغه له مطلق کمال، هستۍ او له قدرت او حيات او علم څخه سرشار دی. ورپسې

ketabton.com - The Digital Library

لولو: «لم یلد و لم یولد» هغه لـه تجزیـه او توالـد او تقسـیم او ویـش او بېلښـت څخه چې د مخلوقاتو له ځانګړتیاو څخه دي پاک او منزه ګڼو. د هغـه پـه ذات او صفاتو کې تغییر او اغېز مننه نه رامنځته کېږي او کـوم فعـل او انفعـال پـرې صورت نه نیسي. پر دې بنا هیڅ نشي کېدی په ډېره وړه برخه له هاغه څـه کـې چې خدای تعالی پـورې اړه لـري، څـوک ورسره شریـک شي او د بنـدګانو لـه ډلې کوم بنده ته له انساني مقامه اوچت کوم مقام قائل شي.

او پـه پـای کـې سـورة لـه دې کـلام سره پـای تـه رسـوو چـې: «و لم یکـن لـه کفـواً احـدً». کلـه چـې د هغـه ربوبیـت مطلـق او پـر ټولـو عـالمینو خپـور وي [رب العـالمین]، او ټولـو موجوداتـو د هغـه د رحمـت پـه رڼـا کـې حیـات او حرکـت مونـدلی وي، هـیڅ دلیـل نـه لـري چـې وانګېـرو خـدای تعـالی ددغـه هیښـوونکي او هـم غـږي نظـام لـه اجزائـو د یـوې برخـې اداره او تـدبیر چـا تـه سـپارلی وي او د خیـر او رحمـت د خپرولـو او افاضـې لپـاره، د اسباب او علتونو له طریق پرته قائل شوی وي.

د خدای تعالی او خلق په اړه له خلکو د ډېریو تصور، د پادشاه او رعیت تصور دی چې د کارمندانو او اجرائي عواملو له طریق پرته کومه اړیکه له یو بـل سره نلري. خو خدای تعالی داسې یو پادشاه دی چې مستقیماً په واحده شېبه کـې له خپلو بندګانو هر یوه سره اړیکه لري، او هغوی یې دعوت کړي چې پرته لـه واسطې او پردې مستقیماً هغه وبـلي او پـه دې صـورت کـې یـې د بنـدګانو د دعوت او دعا منلو ضمانت هم کړی دی[چـې هـیڅ پادشـاه دا تضـمین نشـي کولی]: «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّـي فَـإِنِّي قَرِيـبٌ أُجِيـبُ دَعْـوَةَ الـدَّاعِ إِذَا دَعَـانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ» [بقـره ۱۸۶ (۲:۱۸۶)].او کلـه چـې بندګان مې زما په اړه له تا وپوښتي، په جوته توګه زه نژدې یم [یعنـې حجـاب او لېرې والی خپله له هغوی دی]. زه د بلونکي دعا قبلـوم کلـه چـې مـا وبـلي [نـه د

ketabton.com - The Digital Library

مادي حاجتونو لپاره]. نو باید ماته [د نژدې کېدو لپاره] زما بلنه ومنې او پر ما ایمان راوړي، ښایي رشد [او ودې] ته ورسیږي [او سمه لار ومومي].

په لنډه توګه ویلی شو چې، مشرکین معتقد ول چې سمه ده خدای تعالی جهان او ټول څیرونه پنځولي دي، خو لکه د پادشاه په څېر، چې د خلکو له پرګنو سره، که ښاري وي یا کلیوال، کوم سروکار نلري او یوازې مثلاً له لومړي وزیر سره اړیکه لري، یا د وزیرانو له پلاوي سره یې، او هغه هم د هغوی د پوړ او درجې په لړۍ کې، فرمانونه والیانو ته ورکوي او والیان هم ولسوالانو او ورپسې ټیټ پوړو چارواکو او مامورینو ته او تر آخره چې رسېدل کلیوالو او په پای کې ټول رعیت ته، نو موږ هم که وغواړو د عالم له پادشاه سره اړیکه ولرو، باید دا واسطې ووینو او هغوی ته ورشو او مثلاً یو لیک یا عریضه ولیکو او د ملوکانه عرض شرف ته یې ورسوو. دا تصور یو دنیایي انځور دی. بشري تصور دی. د خدای په اړه په هیڅ بڼه داسې نه دی خدای تعالی داسې پادشاه دی چې په هره شیبه کې له خپلو ټولو ښارمندانو او تبعه و سره په اړیکه کې دی؛ د هغوی په ځان او روح او وجود کې دی، موږ باید مستقیم او پرته له هیڅ واسطې خدای تعالی پسې ولاړ شو. توسل مو هغه ته وي. زموږ شفاعت باید خدای ته وي. موږ باید د هغه د مخلصو بندګانو د خدای نمانځنې څخه درس واخلو او یونمانځنه او توحید له هغوی زده کړو او بس.

زموږ د خدای نمانځنې او دینداری بهترین مثالونه او نمونې زموږ پیغمبر او نور الهي پیغمبران دي. زموږ امامان او عالمان او دیني سروالان بهترین لارښوونکي او اسلام پېژندونکي دي چې د اسلام او قرآن په لمن کې روزل شوي دي. اما باید هغوی ته پاملرنه ولرو او له هغوی زده کړه وکړو چې څه ډول د خدای نمانځنه وکړو. د هغوی نقش زموږ د حاجتونو لپاره د واسطه کېدو نه دی؛ واسطه کېدل یې د توحید او یونمانځنې د زده کړې لپاره دی.

په دې اړه لا ډېر پراخه بحث کېدی شي او ډېرې ژورې او جدی څېړنې او پاملرنې ته اړتیا لري. صدق الله العلیّ العظیم.

ketabton.com - The Digital Library

لويه خدايه! زموږ په ټول عمر کې، موږ د توحيد په ليکه ثابت او ټيکاو لره! پالونکی څښتنه! د شرک ځانګې ډېرې زياتې دي او له شرک څخه نجات ستا له لوربنې پرته نه حاصلېږي، موږ په خپل لطف د شرک له ټولو ډولونو وساته! يا الهي! موږ له توحيد سره ژوندي کړه، او له توحيد سره مو مړه کړه، او د توحيد له حقيقت سره مو محشور کړه

اٰمِيْنَ يا رَبَّ الْعالَمِيْنَ

ضميمه (۱) : هغه آيتونه چې د مشرکينو اعتقادونه په دې اړه چې پرښتې يې د خدای تعالی اولاد ګڼل او هغوی لپاره او همدا راز پيريانو ته د انسانانو په عالم کې په نقش قائلېدل، د ملائکو مؤنث ګڼل، الله نمانځنه او ... څرګندوي:

انعام (۱۰۰ تر ۱۰۲) ـ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ ــ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ــ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

صافات (۱۵۱ تر ۱۶۰) ـ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ـ وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ـ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ـ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ـ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ـ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ـ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ـ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ـ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ـ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ .

انبياء (۱۹ تر ۲۹) ـ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ـ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ـ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ـ أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ـ لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ـ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ـ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ـ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ـ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ـ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ـ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ـ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ.

ketabton.com - The Digital Library

زمـر (۲ ـ ۵) ـ إِنَّـا أَنْزَلْنَـا إِلَيْـكَ الْكِتَـابَ بِـالْحَقِّ فَاعْبُـدِ اللَّـهَ مُخْلِصًـا لَـهُ الـدِّينَ ـ أَلَا لِلَّـهِ الـدِّينُ الْخَـالِصُ وَالَّـذِينَ اتَّخَـذُوا مِـنْ دُونِـهِ أَوْلِيَـاءَ مَـا نَعْبُـدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَـا إِلَى اللَّـهِ زُلْفَـى إِنَّ اللَّـهَ يَحْكُـمُ بَيْـنَهُمْ فِي مَـا هُـمْ فِيـهِ يَخْتَلِفُـونَ إِنَّ اللَّـهَ لَا يَهْـدِي مَـنْ هُـوَ كَـاذِبٌ كَفَّـارٌ ـ لَـوْ أَرَادَ اللَّـهُ أَنْ يَتَّخِـذَ وَلَـدًا لَاصْـطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

مؤمنون (۹۱) ـ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ.

زخـرف (۸۱ تـر ۸٦) قُـلْ إِنْ كَـانَ لِلـرَّحْمَنِ وَلَـدٌ فَأَنَـا أَوَّلُ الْعَابِـدِينَ ـ سُـبْحَانَ رَبِّ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَـرْشِ عَـمَّا يَصِـفُونَ ـ ... ـ وَهُـوَ الَّـذِي فِي السَّـمَاءِ إِلَـهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَـهٌ وَهُـوَ الْحَكِـيمُ الْعَلِـيمُ ـ ... ـ وَلَا يَمْلِـكُ الَّـذِينَ يَـدْعُونَ مِـنْ دُونِـهِ الـشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.

بقره (۱۱٦) ـ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ.

يونس (٦٨) ـ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهَذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

اسراء (۱۱۱ او ۱۱۲) ـ قُـلِ ادْعُـوا اللَّـهَ أَوِ ادْعُـوا الـرَّحْمَنَ أَيًّـا مَـا تَـدْعُوا فَلَـهُ الْأَسْـمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَـرْ بِصَـلَاتِكَ وَلَا تُخَافِـتْ بِهَـا وَابْتَـغِ بَـيْنَ ذَلِـكَ سَـبِيلًا ـ وَقُـلِ الْحَمْـدُ لِلَّـهِ الَّـذِي لَـمْ يَتَّخِـذْ وَلَـدًا وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ شَرِيـكٌ فِي الْمُلْـكِ وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ وَلِيٌّ مِـنَ الـذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا .

كهف (۴ او ۵) ـ وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ـ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا.

مريم (۸۸ تر ۹۳) ـ وَقَـالُوا اتَّخَـذَ الـرَّحْمَنُ وَلَـدًا ـ لَقَـدْ جِئْـتُمْ شَـيْئًا إِدًّا ـ تَكَـادُ السَّـمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ـ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ـ وَمَا يَنْبَغِي لِلـرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ـ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا.

فرقان (۲ او ۳) ـ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَـهُ شَرِيـكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ـ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً ...

زمـر (۴) ـ لَـوْ أَرَادَ اللَّـهُ أَنْ يَتَّخِـذَ وَلَـدًا لَاصْـطَفَى مِـمَّا يَخْلُـقُ مَـا يَـشَاءُ سُـبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

جن ـ (۲ او ۳) ـ ... وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ـ وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا.

ketabton.com - The Digital Library

نساء (۱۷۱) ـ ... وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا.

مريم (۳۵) ـ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.

ضميمه (۲) ـ د خدای تعالی په يووالي د مشرکينو اعتراض او نيوکه:

ص (۵) ـ أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.

اعراف (۷۰) ـ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ...

اسراء (۴۶) ـ ... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا.

زمر (۴۵) ـ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ...

مؤمن [غافر] (۱۲) ـ ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ...

جن (۱۹ او ۲۰) ـ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ـ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا.

يادونه: ددې تشريح د ليکلو پر مهال لاندينيو سرچينو ته هم مراجعه شوې ده:

۱ ــ نظم قرآن ــ د عبدالعلي بازرګان ليکنه

۲ ــ آشنايي با قرآن ــ د مرتضی مطهري ليکنه

۳ ــ في ظلال القرآن ــ د سيد قطب ليکنه

۴ ــ تفهيم القرآن ــ د مولانا سيد ابوالاعلی مودودي ليکنه

۵ ــ تدبر قرآن ــ د مولانا امين احسن اصلاحي ليکنه

٦ ــ قرآن حکيم [ترجمه و توضيحات فارسي] ــ عبدالعلي بازرګان

۷ ــ الميزان في تفسيرالقرآن ــ د سيد محمدحسين طباطبائي ليکنه

۸ ــ کابلي تفسير [قرآن کريم ترجمه او تفسير ــ مولانا محمود الحسن ديوبندي او علامه شبيراحمد عثماني] پښتو کوونکي : د عالمانو يوه ډله

۹ ــ پرتوی از قرآن ــ د سيد محمود طالقاني ليکنه

۱۰ ــ تفسير نمونه ــ د آيت الله مکارم شيرازي او د ورسره علماو د پلاوي ليکنه

۱۱ ــ تفسير نور ــ د مصطفی خرمدل ليکنه

۱۲ ــ تابشي از قرآن ــ د سيد ابوالفضل ابن الرضا برقعي قمي ليکنه

۱۳ ــ تفسير باران ــ د دوکتور مهدي خُدّاميان آراني ليکنه

۱۴ ــ ترجمه تفسير طبري ــ د حبيب يغمائی په اهتمام او تصحيح

۱۵ ــ تفسير ابن کثير [حافظ عمادالدين ابوالفدا اسمعيل بن عمر ابن کثير الدمشقي] اردو ته ژباړه : مولا محمد جوناګړهي

ketabton.com - The Digital Library

۱٦ ــ معارف القرآن ــ د مولانا مفتي محمد شفیع لیکنه
۱۷ ــ تفسير مصباحين (اردو) ترجمه و شرح تفسیر جلالين ــ ليکونکي : جلال الدين محلي او جلال الدين سيوطي ــ اردو ته ژباړه او شرح: محمد لياقت علي رضوي
۱۸ ــ تفسير كمالين د جلالين تفسير اردو شرح د : مولانا محمد نعيم ديوبندی
۱۹ ــ د قرآن عظيم الشان پښتو ژباړه ــ مولوي قيام الدين كشاف
۲۰ ــ عزيزالتفاسير ــ د قرآن كريم پښتو ترجمه او تفسیر ــ مولوي سلطان عزيز (عزيز)
۲۱ ــ صفوة‌التفاسير ــ د محمدعلي الصابوني ليکنه ــ ژباړونکی: مولوي شمس الله کمال زاده
۲۲ ــ د قرآن پلوشې ــ د گلب الدين حکمتيار لیکنه
۲۳ ــ تفسير دیوبندي ــ د مولوي عبدالحنان لیکنه
۲۴ ــ حكمة القرآن ــ د مولوي امين الله پېښاوری لیکنه
۲۵ ــ تفسير ايوبي حنفي ــ د مولانا محمد عبيدالله ايوبي لیکنه
۲٦ ــ تفسير احسن الكلام ــ د مولوي عبدالسلام رستمي ليکنه
۲۷ ــ قرآن كريم په پښتو ــ د اجرالدين اقبال ژباړه
۲۸ـ شرحې بر سوره های قرآن ـ عبدالعلي بازرگان ـ د عبدالعلي بازرگان ویب پاڼه [bazargan.com]
۲۹ ــ تفسير روح القرآن ــ مؤلف ډاکتر مولانا محمد اسلم صديقي.
۳۰ ــ د قرآن ټکی په ټکی او روانه ترجمه ــ مولوي جانباز سرفراز
۳۱ ـ روح المعاني فی تفسيرالقرآن العظيم والسبع المثانی ـ العلامه ابی الفضل شهاب الدين محمودالالوسی البغدادي
۳۲ ــ تفسير جواهرالقرآن ــ مولانا حسين علي
۳۳ ــ تفسير روح البيان ــ شيخ اسماعيل حقی البروسوی
۳۴ ـ «كنزالايمان او تفسير نورالعرفان» ترجمه احمد رضاخان بريلوي، تفسير احمد يارخان نعيمي
۳۵ ــ كشف الاسرار و عُدة الابرار ــ [د قرآنکريم ادبي او عرفاني تفسير] خواجه عبدالله انصاري
۳٦ ــ د قرآن رڼا [د قرآن پښتو معنا او لنډ تفسير] مولوی محمد ظاهر اسدالله مکي
۳۷ ــ تفسير الفخرالرّازی المشهور بالتفسيرالكبير و مفاتيح الغيب، امام محمد الرازی فخرالدين
۳۸ ــ التّفسيرالمبين ــ دوکتور عبد الرحمن بن حسن التّفيسه
۳۹ ــ تفسير قرطبی ــ محمد بن احمد بن ابوبكر قرطبي، ترجمه اردو: پيرمحمد كرم شاه
۴۰ ــ المفصل في تفسيرالقرآن الكريم ـ المشهور بتفسيرالجلالين ـ للامام جلال الدّين المحليّ والامَام جلال الدِّين السّيُوطيّ.
۴۱ ـ «سير تحوّل قرآن» ــ مهندس مهدي بازرگان

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English